

**DİJİTAL EKONOMİK PLATFORMLARDA DIŞSAL EMEK KULLANIMI,
İSTİHDAM VE SOSYAL KORUMA İLİŞKİSİ¹**

İbrahim DEMİRBİLEK²

ÖZET

Dijital ekonomik platformlar, günümüzün baskın ekonomik faaliyet alanları olarak belirginleşmektedir. Küresel düzlemde birçok işletme, dijital ortamda faaliyet gösterme eğilimine girmiştir. Covid-19 pandemi süreci bu durumu daha da görünür hale getirmiştir. Ürün satışından hizmet sunumuna, ev hizmetlerinden konaklama ve ulaşım, eğlenceden bilgi ve iletişime kadar hemen her alanı kapsayan dijital ekonomik faaliyetler, giderek başat ekonomik faaliyet alanı haline dönüşmektedir. Bu durum, klasik ekonomik yapılanma biçiminde geçerli olan standart ve tam zamanlı emeğe dayalı ekonomik faaliyeti, geçici ve dışsal emeğe dayalı ekonomik faaliyete dönüştürme eğilimine sahiptir.

Çalışmada, dijital platform ekonomisi içinde oluşan dijital emek platformlarının biçimi, kapsamı ve işleyişi incelenecektir. Dijital ekonomik platformlar aracılığıyla oluşturulan yeni istihdam biçimleri ile emeğin durumu, standart iş ilişkisi ve çalışma biçiminin değişim ve dönüşümü kapsamında irdelenecektir. Dijital emek platformları aracılığıyla emeğin standart iş ilişkisinden soyutlanarak, muğlaklığa terk edilmesiyle oluşan yeni tip istihdam biçimlerinin, klasik çalışma ilişkileri ve sosyal koruma sistemleri karşısındaki konumu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Platform Ekonomisi, Dijital Emek Platformları, Çalışma İlişkilerinin Dönüşümü, Dışsal Emek, Sosyal Koruma.

**EXTERNAL LABOUR, EMPLOYMENT AND RELATIONSHIP OF SOCIAL PROTECTION
ON DIGITAL ECONOMY PLATFORMS**

ABSTRACT

Digital economic platforms has been becoming evident as today's dominant areas of economic activity. Many businesses on the global plane have been tended to operate in the digital environment. The Covid-19 pandemic process has made this situation even more visible. Digital economic activities,

¹ 8-9 Eylül 2023 tarihinde Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, ÇEEİ bölümü tarafından gerçekleştirilen 22. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresinde sözlü olarak sunulmuştur.

² SGK Merkez Müdürü / Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, idemirbileksgk@gmail.com

which cover almost every field from product sales to service provision, from home services to accommodation and transportation, from entertainment to information and communication, has been increasingly becoming the dominant area of economic activity. This situation has a tendency to transform economic activity based on standard and full-time labor, which is valid in the classical form of economic structuring, into economic activity based on temporary and external labor.

In the study, the form, scope and functioning of digital labor platforms formed within the digital platform economy will be examined. The situation of labor with new forms of employment created through digital economic platforms will be examined within the scope of the change and transformation of the standard employment relationship and working style. The position of the new types of employment, which is formed by abstracting the labour from the standard business relationship and leaving it to ambiguity through digital labour platforms, will be discussed, against the classical labour relations and social protection systems.

Keywords: Platform Economy, Digital Labour Platforms, Transformation of Working Relationships, External Labour, Social Protection.

1. GİRİŞ

Dijital ekonomik platformlar, dijital çağın belirgin ekonomik yapılanma biçimleridir. Günümüz dijital çağda e-ticaret uygulamaları üzerinden ürün satın almak, yemek siparişi vermek, buna ilişkin ödeme yapmak şeklindeki işlemler birkaç dakika gibi kısa sürede gerçekleşebilmektedir. Aracı dijital platformlar aracılığıyla küresel düzlemde herhangi bir yerde konaklama gereksinimi giderilebilmekte ya da ulaşım gereksinimi yine aracı dijital platformlar aracılığıyla sağlanabilmektedir. Bununla birlikte kimi dijital platformlar üzerinden yer değiştirmeksizin ofis ya da evden bağlanılan dijital ortamlarda kalabalık çalışma, mikro işler ya da yarışmaya dayalı işler yapılarak gelir elde edilebilmektedir.

Ürün satışı ya da kullanımından hizmet sunumu ve organizasyonuna, ev hizmetlerinden konaklama ve ulaşım, eğlenceden bilgi ve iletişimin sağlanmasına kadar hemen her alanı kapsayan dijital ekonomik faaliyetler, günümüz dijital ve küresel çağda giderek yaygınlaşmaktadır. Dijital ekonomik platformları aracılığıyla sağlanan bu tür faaliyetlerin bir kısmı, işletmelerin dijital çağa uyum sağlamaları gerekçesiyle fiziki satış yerlerinin (mağazalar) sanal ortama (e-mağaza) taşınması şeklinde gerçekleşir. Bir kısmı ise ulaşımından konaklamaya, ev hizmetlerinden kişisel bakım hizmetlerine kadar hemen tüm hizmetlerin dijital aracı platformların sağladığı uygulamalar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bununla birlikte son dönemlerde serbest pazar yerleri, mikro görev içerikli kalabalık çalışma, iş topluluğu, yarışmaya dayalı yaratıcı çalışma gibi yeni tip dijital iş ve istihdam biçimleri, küresel düzlemde gerçekleştirilen dijital ekonomik faaliyetler olarak gelişmektedir.

Dijital ekonomik platformları, günümüz dijital çağın baskın ekonomik faaliyet alanları olarak belirginleşmektedir. Bu durum, Covid-19 pandemi sürecinde daha da görünür olmuştur. Küresel düzlemde birçok işletme, giderek dijital ortamda faaliyet gösterme eğilimine girmiştir. Bununla birlikte günümüzdeki gelişmelere bağlı olarak dijital ortamda giderek yeni tip ekonomik faaliyet alanları da belirginleşmektedir. Dijital ekonomik platformlar üzerinden gerçekleşen bu tür yeni ekonomik faaliyetler, yeni tip iş ve istihdam biçimleri ile emek piyasalarını da dönüştürme gücüne sahiptir.

Dijital emek platformları, dijital ekonomik faaliyetlerin sonucu olarak gelişen nispeten yeni tür emek sunumu ve istihdam biçimine ilişkin platformlardır. Dijital ekonomik platformlarda sunulan emek biçimi, geleneksel standart iş ve çalışma ilişkisinde geçerli olan emek sunumu ve istihdam biçiminden farklılık göstermektedir. Bu farklılaşma; ifa edilen iş, işyeri, işçi, işveren, iş sözleşmesi gibi tipik iş hukuku kavramlarını da tartışmaya değer biçimde değiştirmiştir. Günümüzde, standart iş ve çalışma ilişkisinde geçerli olan neredeyse tüm kavramların, yeniden tanımlanması zorunluluğu giderek belirginleşmektedir. Böylece istihdam ve çalışma biçimlerinin değiştiği bu süreçte, iş hukukunun geleneksel kavramları üzerine kurulu olan sosyal koruma sistemleri de tartışmaya açık hale gelmiştir.

2. DİJİTALLEŞME VE PLATFORM EKONOMİSİ

Dijitalleşme, bilgi ve iletişim ile internet teknolojisi başta olmak üzere teknolojik alanda son dönemlerde (ILO, 2021: 31) yaşanan gelişmelere bağlı olarak ekonomi, iletişim, eğitim, sağlık gibi hemen her alanına yansıyan bir olgudur.

Verilerin toplanması, depolanması, kullanılması ve aktarılmasını kolaylaştıran, böylece pek çok verinin işlenmesine olanak tanıyan dijitalleşme, dijital platformların ortaya çıkmasına ve genişlemesine yol açmıştır. Bu durum, çok büyük ve karmaşık verileri, değerli ve stratejik ekonomik kaynak haline getirmiştir. Elde edilen verileri işlemek, depolamak ve paylaşma yeteneği ise veri madenciliği, yapay zekâ ve makine öğrenmesi gibi teknolojiler sayesinde değer kazanır. Böylece dijitalleşme, ekonominin farklı sektörlerde giderek daha fazla yayılmıştır (ILO, 2021: 39, 58). Bilgi işlem teknolojisi (BİT) devrimi olarak da tanımlanan dijitalleşme dönemi, başta ekonomik alan olmak üzere karmaşık süreçlerin uzaktan denetimi ve eşgüdümün sağlanması kolaylaşmıştır. Böylece ulusal bazlı mikro ekonomik yapılanma biçimleri giderek küresel düzleme yayılmıştır (Boldwin, 2021: 85, 111).

2.1. Ekonomide Dijitalleşme: Dijital Ekonomi

İnternetin ortaya çıkması ve yaygınlaşması akabinde 2000'li yıllarla birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, dijital ekonominin belirginleşmesine ve genişlemesine yol açmıştır. Sanayinin dördüncü (Sanayi 4.0) evresiyle yakından ilişkili olan dijital ekonomi, giderek küresel ekonominin itici gücü haline gelmektedir. Dijital ekonomi, günümüz ekonomik ve sosyal ilerlemenin tetikleyicisi olarak kabul görmektedir (Mastar Özcan, 2016: 74). Akıllı telefon, tablet, bilgisayar, 3D yazıcı gibi nesnelerin yanı sıra akıllı fabrika ve depolar gibi giderek daha fazla nesne, nesnelerin interneti yoluyla birbirine bağlanmaktadır. Bulut bilişim uygulamaları, dijital platformlar, dijital hizmetler gibi dijital modeller, büyük veri, veri analitiği, algoritmik karar verme süreçleri gibi yazılım alanına ilişkin genişlemelerin yanı sıra yeni otomasyon sistemleri ve robotik gelişmeler de günümüz dijital çağa ilişkin giderek belirginleşen unsurlardır (Bukht and Heeks, 2018: 2). Dijital ekonomik, insanlar, işletmeler, cihazlar, veriler ve süreçler arasında her gün milyarlarca çevrimiçi bağlantıdan oluşan ekonomik bir faaliyet olarak da tanımlanmaktadır (Doloitte, t.y.). Bu bağlamda dijital ekonomi; bilgi işlem ve iletişim teknolojisi aracılığıyla hızlı, etkin ve yaygın üretim ve tüketimi gerçekleştirebilen küresel çağa özgü ekonomik bir model olarak tanımlanabilir (Yüce ve Akbulut, 2018: 109).

Dijital ekonomi; bilgi ekonomisi, enformasyon ekonomisi, bilgiye dayalı ekonomi gibi bilgi sürümlü ekonomik kavramlarla eş anlamlı olarak da kullanılabilir (Gürdal, 2004: 50). Bu bağlamda günümüzde dijital ekonomi; e-ticaret, online mağaza uygulamaları, web tabanlı reklamcılık, bulut bilişim uygulamaları, 3D yazıcı, sanal para (bitcoin vb.) gibi bilgi işlem, bilişim ve iletişimi içeren veri ve veri işlenmesine dayalı teknolojik ilerleme ve genişlemeyle beslenen ve buna bağlı olarak gelişen tüm ekonomik faaliyetleri kapsamaktadır (Mastar Özcan, 2016: 74).

Dijital çağda internetin yaygınlaşması ve bu kapsamda bilgi teknolojisinin gelişmesi, dijital ekonomik faaliyet alanını genişletmiş, böylece mal ve hizmetlere ulaşım hızlı ve kolay hale gelmiştir. İnternet ve dijitalleşmedeki ilerleme ve genişlemeyle, ürün ve hizmetlerin istenilen yer ve zamanda tüketiciye ulaştırılması geçmişe oranla çok daha hızlı ve kolay gerçekleşebilmektedir. Bu durum, bir yandan ürün ve hizmetlerin yerel herhangi bir zorlukla karşılaşmadan küresel düzlemde gerçekleşmesini sağlarken, diğer yandan da küresel düzlemde tüketimin giderek artmasına yol açmıştır (Gacar, 2018: 22). Bu nedenle günümüz dijital çağda küresel düzlemde tüketimin genişlemesini sağlayan unsurlardan biri de ekonomide dijitalleşme ve buna bağlı olarak dijital platform üzerinden tüketimin hızlı ve kolay gerçekleşebilmesidir.

Endüstri 4.0 olarak da adlandırılan sanayinin dördüncü evresiyle birlikte internet ve dijital teknolojide yaşanan baş döndürücü ilerleme ve genişlemeler, ekonomik ve ticari faaliyetlerin çoğunluğunu web tabanlı mağazalar üzerinden yapılabilmesinin önünü açmıştır. Bu durum da giderek artış eğilimi göstermektedir. Günümüzde gelirlerinin tamamını sadece dijital mağazalar üzerinden elde eden işletmelerin yanı sıra, Dünya çapında piyasa değeri en yüksek olan işletmelerin³ gelirlerinin büyük kısmı, teknoloji ve dijital ticaret üzerinden gerçekleşmektedir. Günümüzde hemen her sektörde üretici ve tüketiciler sanal ortamda bir araya gelmektedir. Mal ve hizmet üretim ve tüketimi, ürünün tasarım ve tanıtımı, talep alınması, sözleşme yapılması, ödemeye ilişkin bankacılık işlemleri gibi geleneksel ekonomik ve ticari faaliyetlerin yanı sıra video, müzik, dijital kitap, dijital oyun gibi yeni tip dijital ürün olarak betimlenebilecek ürünlerin ticareti de dijital ortamda hızlı ve güvenli şekilde gerçekleştirilebilmektedir (Kara ve Öz, 2016: 31).

2.2. Platform Ekonomisi

Platform ekonomisi, dijitalleşme ve dolayısıyla dijital ekonomiyle doğrudan bağlantılıdır (Bukht and Heeks, 2018: 13). *Dijital platform* ya da *online platform* terimi; internet aracılığıyla çevrimiçi olarak ulaşılabilecek serbest pazar yerleri, arama motorları, sosyal medya, yaratıcı içerik mağazaları, uygulama mağazaları, iletişim hizmetleri, ödeme sistemleri gibi iş ve hizmetlerin yanı sıra konaklama, ulaşım, ev ve kişisel hizmetler gibi kolektif çalışmaya dayalı veya geçici çalışmayı içeren hizmetler gibi çok daha fazlasını içeren iş ve/veya hizmeti tanımlamak için kullanılmaktadır. Dijital ekonomik platformlar, ürün ya da hizmeti dijital ortamda sağlayan çevrimiçi ortamlardır. Bu platformlar aracılığıyla iki veya daha fazla ancak birbirine bağımlı kullanıcı (işletme ya da birey) grubu internet üzerinden etkileşime girerek ürün alışverişi ya da hizmet sunumunu gerçekleştirir (ILO, 2021: 33; OECD, 2019: 20).

Ekonomik ve sosyal alanda giderek artan sayıda dijital olarak etkinleştirilmiş faaliyetleri kapsayan platform ekonomisi, dijital temelli yeni ekonomileri algılayış ve yaklaşım bağlamında türetilen çeşitli isimlerle de kullanılabilir. Bu bağlamda platform ekonomisi, mal ve hizmet alışverişi veya paylaşımını sağlanması nedeniyle genellikle paylaşım ekonomisi ile ilişkilendirilmektedir. Bununla birlikte platform ekonomisi vasıtasıyla geçici nitelikteki ev işleri, ulaşım, konaklama ya da yemek siparişi gibi işgücü arz ve talebi içeren hizmet sunumuna ilişkin işleri de kapsadığından talebe bağlı ekonomi ya da geçici ekonomi olarak da değerlendirilebilmektedir (Kenney and Zysman, 2016; Bossuyt, 2020). Dijital platformların giderek daha hızlı şekilde

³ Eylül 2021 itibariyle piyasa değeri en yüksek olan ilk 15 şirketi içinde yer alan Apple (2,5 trilyon \$), Microsoft Corp (2,2 trilyon \$), Alphabet Inc. (1,9 trilyon \$), Amazon (1,7 milyar \$), Facebook (1,0 trilyon \$), Tesla (737 milyar \$), Tencent (609 milyar \$), NVIDIA (557 milyar \$), Visa (502 milyar \$), Alibaba (453 milyar \$) gibi teknolojik işletmeler (Value.Today).

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

genişlemesi, platform ekonomisi kavramını giderek daha karmaşık hale getirmektedir (Bossuyt, 2020).⁴

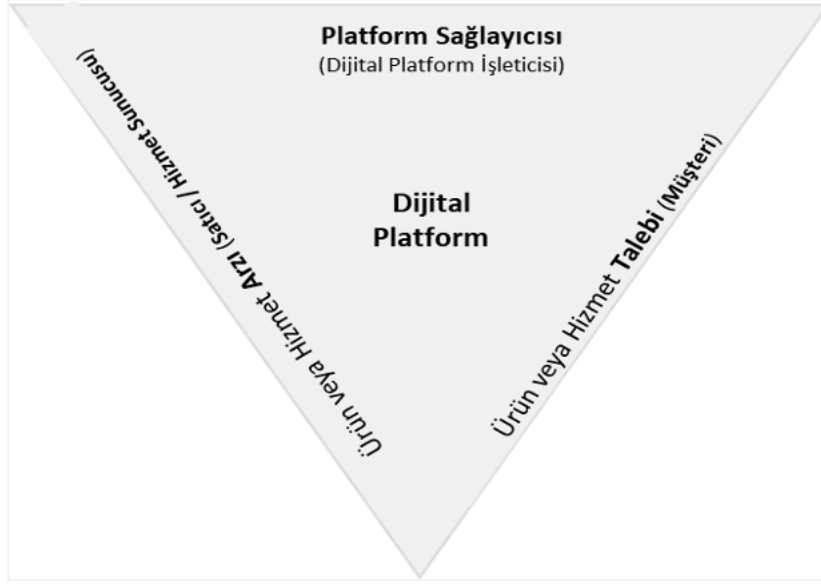
Airbnb platform uygulaması örneğindeki şekliyle konaklama için ev veya oda paylaşımı, *Uber* platform uygulaması örneğindeki şekliyle ulaşım için araç paylaşımı ya da benzer şekilde ürün ve hizmetlerin paylaşımı olarak tanımlanabilecek paylaşım ekonomisi⁵, günümüz dijital çağda sanal ortamda gerçekleştiğinden platform ekonomisiyle iç içe geçmiş durumdadır. Ancak platform ekonomisi, paylaşım ekonomisini de içerecek şekilde ve paylaşım ekonomisini aşan, sanal mağaza, e-ticaret, doğrudan dijital ortamda emek sunumunu içeren iş topluluğu ya da kalabalık çalışma gibi olguları da kapsayan daha geniş bir ekonomik alandır (Schmidt, 2017: 6-7). Bu kapsamda platform ekonomisi; dijital ortamda oluşturulmuş platformlar üzerinden ürün satışı ya da kiralanmasını; konaklama, ulaşım, ev hizmetleri gibi yerel tabanlı hizmetlerin sunulmasını; iş topluluğu veya kalabalık çalışmaya dayalı dijital ortamlarda emeğin doğrudan sunumunun yanı sıra sosyal medya, haber, bilgi ve eğlenceye yönelik paylaşım sitelerinin kullanımını içeren dijital çağa özgü küresel yeni tip ekonomik yapılanma biçimi olarak tanımlanabilir.

Avrupa Birliği (AB), platformlar üzerinde gerçekleşen fiili çalışmanın, platformun özelliğine bağlı olarak dijital ya da fiziki, iç veya dış kaynaklı, yüksek ya da düşük vasıflı, büyük ya da küçük ölçekli, kalıcı ya da geçici olabileceği, platformlar üzerinde ya da platformlar aracılığıyla sağlanan çeşitli standart ya da standart dışı çalışma ilişkilerini içerebileceğini dikkate alarak, platformlar aracılığıyla çeşitli sektörlerde gerçekleşen gündelik çalışma, bağımlı serbest çalışma, enformel çalışma, parça başı çalışma, evde çalışma gibi çeşitli emek ilişkilerini içermesi nedeniyle “*platform ekonomisi*” ve “*platform çalışması*” kavramlarının daha nesnel olduğunu kabul etmektedir (Eurofound, 2018b: 2; European Parliament, 2017: 21-22; Ünal ve Temiz, 2022, 170-171).

⁴ Platform ekonomisinin geçici (gig) ekonomi, paylaşım ekonomisi gibi kavramlarla iç içe geçmiş şematize biçimi için Bkz., (Bukht, and Heeks, 2018: 13)’de kayıtlı Şekil 3. Bununla birlikte AB ülkelerinde platform çalışması için; “sharing economy”, “platform economy”, “gig economy”, “crowd employment”, “on-demand economy”, “collaborative economy”, “crowd sourcing”, “peer-to-peer economy (P2P)” ve “freelance” gibi alternatifli terimler de kullanılmaktadır. (Eurofound, 2018a: 10).

⁵ “Paylaşım Ekonomisi” kavramı, unsurları, gelişimi ve literatür taraması hakkında detaylı bilgi için Bkz., (Koçak ve Ulema, 2020: 3022; Kiracı ve Kayabaşı, 2017: 77-79).

Şekil 1. Dijital Platformların Mimarisi (Üçlü Yapı)

Kaynak: Schmidt, s. 10.

Dijital teknolojinin gelişmesiyle belirginleşen dijital platformlar, ürün ve hizmeti kaynağından nihai tüketiciye ulaşmasını gerçekleştiren “*sanal aracı*” konumunda bulunmaktadır. Arz ve talebi çevrimiçi eşleştiren dijital platformlar aracılığıyla ürün ya da hizmetin sunumu gerçekleşmektedir. Şekil 1’de gösterildiği biçimiyle platform ekonomisinde arz ve talep, dijital ortamda sunulan “*ürün/hizmet sunucusu – platform – müşteri*” şeklindeki üçlü platform mimarisi üzerinden sağlanır. Bu üçlü mimaride platformlar, diğer iki tarafın sağladığı arz ve talep aracılığı, dijital altyapı vasıtasıyla sağlarlar (Schmidt, 2017: 10; Berg vd., 2020: 33).

Çevrimiçi dijital işletme olarak tanımlanabilecek olan dijital platformlar, ürün ya da hizmet sağlayıcılar ile müşteriler arasında ürün satışı ya da hizmet sunumuna aracılık ederler. Bu yapılanma biçiminden dolayı dijital platform ekonomisinde tipik olarak üç taraf bulunur. Bu taraflar: talep eden olarak müşteri, aracı olarak platform ve arz eden olarak ürün ya da hizmet sunandan oluşmaktadır. Farklı yapılanma biçimleri olmakla birlikte, dijital platformların genel işlevi arz ve talebi eşleştirmektir (ILO, 2018: 2).⁶

⁶ ILO yaklaşımı dahil literatürde dijital platformlar, genellikle dijital emek platformları üzerinden ele alındığından, arz-talep tarafı emeğin sunumuna göre belirlenmektedir. Bu nedenle, literatürde genellikle arz ve talep tarafları emeğin arzı ve talebi kapsamında vurgulanmaktadır. Bu çalışmada da dijital emek platformlarına odaklanılmakla birlikte, dijital emek platformlarının yanı sıra ürün satışı da içeren genel ekonomik platformların da açıklığa kavuşması ve her iki platform türü arasında ayrımın belirlenebilmesi için ürün satışı üzerine kurulu ekonomik platformlar ile emek sunumu üzerine kurulu platformlar birlikte değerlendirilmiştir. Bu nedenle ürün satışı üzerine kurulu ekonomik platformlar ile emek sunumu üzerine kurulu platformlardaki arz-talep tarafları değişebilmektedir. Örneğin, herhangi bir platform işçisi, dijital emek platformunda

2.3. Platform Ekonomisinin Türleri ve Tasnifi

Dijital ekonomik platformlar, genellikle hibrit (melez) özellikler barındırdıklarından rijit tasnifi güçtür. Ancak bu tür platformlar; ekonomik yapılanma (sunulan hizmet) biçimi ve platformda yapılan çalışma (emek sunumu) biçimine göre iki farklı şekilde tasnif edilebilmektedir (Schmidt, 2017: 6-7).⁷

Platform ekonomisine ilişkin geniş ve bütüncül bakış yaklaşımıyla oluşturulmuş tasnifi *Tablo 1*'e işlenmiştir. *Tablo 1* içeriğine göre dijital platform ekonomileri; ürün satışı ya da kullanımına (kiralınması) dayalı platformlar (A), doğrudan emek içeren web veya yerel hizmet sunumuna dayalı platformlar (B) ve diğer (C) platformlar olmak üzere üç ayrı kategoride değerlendirilmektedir. Her bir kategori, platformun ekonomik yapılanma biçimine, başka bir ifadeyle platformda yapılan iş türü ve işlevine göre oluşturulmakla birlikte, aynı zaman da hangi kategorinin doğrudan ya da dolaylı emeği kullandığını da içermektedir.

Dijital platformların geniş tasnifi; platformların sunduğu ekonomik ürün ve hizmete göre yapılmaktadır. Buna göre *Amazon, eBay, etsy, hepsiburada* ya da *trendyol, Airbnb, Jumia* (maddi ürün satış veya kiralınması), *App-Store, iTunes, Spotify, Netflix* (gayri maddi ürün satış veya kiralınması) gibi hibrit uygulamalar dahil maddi ve gayri maddi ürün satış ya da kiralınması ilişkin platformlar (A), *Upwork, Amazon MTurk, 99designs* gibi web tabanlı kalabalık çalışma içeren platformlar ile *Uber, Airbnb, Helping* gibi konum tabanlı geçici hizmet sunumuna ilişkin platformlar (B) ve *YouTube, Google News, Google Search, Facebook, Indiegogo, Klickstarter, Tinder, Yelp* gibi bilgi, iletişim, eğlence, sosyal medya, para ve kredi hizmeti sunumuna ilişkin platformlar (C) olmak üzere üç temel kategoride tasnif edilmektedir (Schmidt, 2017: 6).

Tablo 1'de verili olduğu üzere dijital platformların geniş tasnifinde her bir kategori, aynı zamanda ilgili kategoride emeğin doğrudan ve/veya dolaylı kullanımını da içerdiğinden, platformda yapılan çalışma (doğrudan emek kullanımı) biçimine göre ise “web tabanlı çalışma: *web-based*

arz tarafında konumlanırken, aynı işçi (emek), ürün satışı platformlarında alıcı/müşteri olarak talep eden tarafta konumlanabilmektedir. Bununla birlikte, her iki platform türü arasındaki ayrımı belirginleştirmek gayesiyle; çalışmanın özellikle ilk kısmında literatürde genel olarak sadece dijital emek platformlarına yönelik yapılan tanım ve kapsamlar, her iki platform türünü kapsayacak şekilde genelleştirilmiş, çalışmanın ileriki aşamasında özel olarak emek platformlarına odaklanıldığından, burada dijital emek platformları üzerinde daha detaylı belirteçlere yer verilmeye çalışılmıştır.

⁷ Bununla birlikte dijital ekonomik platformlar; i)- “çevrimiçi emek, kalabalık çalışma, dijital emek ve mikro çalışma” şeklinde çalışma ve emek odaklı, ii)- “çevrimiçi dış kaynak kullanımı (Online Outsourcing) ve kitle kaynak kullanımı (Crowdsourcing)” şeklinde işveren (emek talebi) odaklı ve ii)- “gig ekonomisi, dijital platform ekonomisi” şeklinde platform odaklı yaklaşımlar olarak literatürde farklı tasnife tabi tutulabilmektedir (Çiğdem, 2019: 180-181). Ayrıca dijital platformların alternatif tasnifine ilişkin tipolojik haritalaması için Bkz., (European Parliament, 2017: 32).

labour” ve “konum/lokasyon tabanlı çalışma: *location-based labour*” olmak üzere iki ana kategoride tasnif edilmektedir (Schmidt, 2017: 5).⁸

Tablo 1. Platform Ekonomisinin Tasnifi

DİJİTAL PLATFORM EKONOMİSİ							
DİJİTAL EKONOMİK PLATFORMLAR	EKONOMİK İŞLEM TÜRÜ VE KAPSAMI			UYGULAMALAR (Örnek Uygulamalar)			Dışsal Emek Kullanımı
	A - ÜRÜN SATIŞ VEYA KULLANIMI	A/1- MADDİ ÜRÜN	Satış	Amazon	Mercado Libre	Alibaba	
eBay				etsy	Trendyol		
n11				Hepsiburada	Getir		
Kiralama / Kullanma*			Airbnb	Homestay	Makemytrip		
			Uber	Bolt	Ola		
			Lyft	Martı			
A/2- HYBRID (Çoklu hizmet ve/veya ürün platformları)			Jumia	Gojek	Grab		
A/3- GAYRİ MADDİ ÜRÜN		Satış	App-Store	Google Play Store	Aptoide		
		Kiralama / Kullanma	App-Store	iTunes	Spotify		
			Netflix				
A/4- DANIŞMA ve ARACILIK	Üretim Pazarı ve Analitiği	AnyFactory	Laserhub	Xometry			
	Tarım Pazarı ve Analitiği	Agri Marketplace	FarmCrowdy	Ninjacart			
	Finansal Borç ve Analitiği	Ant Group	Avant	Nummo			
B- HİZMET SUNUMU (DİJİTAL EMEK PLATFORMLARI)	B/1- WEB TABANLI ÇALIŞMA (Cloud Work)	Serbest ve Yarışmaya Dayalı Çalışma	Upwork	Freelancer	99designs	Doğrudan Dışsal Emek Kullanımı	
			Kabanchik	Jovoto	Quirky		
		Rekabetçi Programlama	Codeforces	HackerRank	Topcoder		
		Tıbbi Danışma	1Doc3	DocOnline	MDLive		
	Mikro Görev İçerikli Kalabalık Çalışma	Amazon MTurk	Clickworker	Crowdfunder			
		Microworkers					
	B/2- KONUM TABANLI / GEÇİCİ YEREL ÇALIŞMA (Gig Work)	Konaklama, Seyahat/Tatil*	Airbnb	Homestay	Makemytrip		
		Ulaşım*	Uber	Bolt	Ola		
			Lyft	Martı	BinBin		
		Teslimat (Dağıtım / Kurye)	Meituan	Rappi	Uber Eats		
			Instacart	banabikurye	Trendyol Express		
		Lieferando					
	Ev Hizmeti ve Servisleri	Doit4u	Task Rabbit	Urban Company			
		Helping	Taskrabit	Kaufmich			
Armut							
Batmaid		BookMyBai	SweepSouth				
Bakım ve Yerel Mikro Hizmetler	Care24	CareLinx	Greymate Care				
	App-Jobber	Streetspotr					
C- DİĞER	İLETİŞİM		Skype	Viber	Zoom		
	SOSYAL MEDYA		Facebook	Youtube	Instagram		
	ELEKTRONİK ÖDEME		Twitter	LinkedIn	TikTok		
	KİTLE FONLAMA		PayPal	Paystack	Paytm		
			Indiegogo	Klickstarter	Catarse		
			Ketto				
	Diğer	Haber	Google News	BuzzFeed			
		Bilgi, Arama, İnceleme	Google Search	Yelp	Feedly		
		Reklam	Gumtree	Kenhoo	OLX		
		Flört/Sevgili	Tinder				

* Airbnb, Uber gibi konaklama ve ulaşım için uygulamalar, aynı zamanda ürün kiralama/satış/kullanımı ve geçici çalışmayı birlikte içerdiğinden her iki alanda da tasnif edilmiştir.

⁸ Web tabanlı platformlar, küresel düzlemde sanal hizmetleri içermeleri nedeniyle “Sanal/Küresel Hizmetler”; konum tabanlı platformlar ise ağırlıklı olarak fiziksel hizmetleri içermeleri nedeniyle “Fiziksel/Yerel Hizmetler” olarak da tanımlanabildiğinden, bu şekilde de tasnif edilebilmektedir (De Groen and Maselli, 2016: 2).

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

Kaynak: Schmidt, 2017: 6-7’de kayıtlı Şekil 1-2’deki çizimler ile (ILO, 2021: 40)’da kayıtlı Şekil 1.1’deki kayıtların birleştirilmesi ve Türkiye’de faaliyet gösteren benzer bazı uygulamaların eklenmesiyle/güncellenmesiyle oluşturulmuştur.

Doğrudan emek kullanımına dayalı biçimde oluşturulan web tabanlı çalışma ve konuma bağılı geçici çalışma platformları aynı zamanda “*Dijital Emek Platformları*” olarak da tanımlanmaktadır. Dolayısıyla dijital emek platformları, platform çalışanları ya da tedarikçileri ile ürün ya da hizmet talebinde bulunan müşterileri dijital ortamda buluşturan “*aracı*” ortamlardır (ILO, 2021: 33).

Dijital emek platformları içinde yer alan ve doğrudan emek kullanımına dayalı oluşturulan konum tabanlı platformlar, yerel bazlı geçici iş ya da hizmetleri kapsadığından geçici ekonomi (*gig economy*) kapsamında değerlendirilir. Bu kapsamda konum tabanlı platformlar; *Airbnb* gibi konaklamaya (*accommodation*) ilişkin platformlar; *Uber*, *Lyft*, gibi ulaşıma (*transportation*) ilişkin platformlar; *banabijurye*, *Lieferando* gibi teslimat/kargo hizmetlerine (*delivery*) ilişkin platformlar; *Taskrabbit*, *Helpling* gibi ev hizmetlerine ilişkin platformlar ve *App-Jobber*, *Streetspotr* gibi kişisel hizmetlere (*household and personal services*) ilişkin platformlar şeklinde beş alt grupta tasnif edilebilmektedir. (Schmidt, 2017: 5, 7; Berg vd., 2020: 24).⁹

Öte yandan dijital ekonomik platformlar, işlevleri bakımından da farklılık gösterebilirler. Bu kapsamda örneğin *Google*, *Facebook*, *Instagram*, *Linkedin* gibi platformlar, arama ve sosyal medya sunan dijital platformlar olmakla birlikte, diğer platformlar için altyapı sağlama özelliği de taşırlar. *Amazon*, *Etsy* ve *eBay*, *hepsiburada*, *trendyol* gibi platformlar, kendilerine ve/veya üçüncü kişi ya da işletmelere ait ürünleri pazarlayan sanal mağaza platformları özelliğindedir. *Airbnb* ve *Uber*, gibi platformlar ise sanal platformlarda oluşturulan dijital uygulamalar aracılığıyla kişilere konaklama, ulaşım gibi hizmetlerin sunulmasını sağlayan aracı kuruluşlar olarak belirlemektedir (Kenney and Zysman, 2016).

Türü ne olursa olsun tüm dijital ekonomik platformlar, *Şekil 1*’de gösterildiği üzere arz ve talebi, dijital ortamda oluşturulan platformlarda buluşturan üçlü mimariden oluşmaktadır. Bazı platformlar, doğrudan satıcı ya da hizmet sunucusunun sahipliğinde olabilir. Bu durumda platform işleticisinin hem “işletici” hem de “satıcı, hizmet sağlayıcı” özelliği bulunmaktadır. Bu tür yapılanmalarda satıcı ile işletici aynı işletme ya da kişide buluşabilir. Ancak dijital ekonomik platformların genel ekseriyeti alıcı ve satıcının küresel düzlemde farklı kişi ya da işletmelerden oluştuğu üçlü mimari şeklinde gerçekleşmektedir. Bu üçlü mimaride bir yandan ürün ya da hizmet talebinde bulunan müşteri, diğer yandan ise ürün ya da hizmeti sunan satıcı/hizmet sunucusu dijital platform üzerinde buluşmaktadır. Bu bağlamda dijital ekonomik platformlar, ekonomik faaliyetin

⁹ Ancak bazı kaynaklar, sadece konum tabanlı platformları değil, türü ne olursa olsun geçici çalışmayı içeren tüm platformları (konum tabanlı platformların yanı sıra web tabanlı platformları da içerecek şekilde) *gig ekonomisi* kapsamında değerlendirmektedir (Görmüş, 2020: 229-230).

gerçekleşmesi için bir tür “dijital piyasa” ortamı oluşturma vasfına sahiptirler (Schmidt, 2017: 10; Görmüş, 2020: 229).

3. DİJİTAL EKONOMİK PLATFORMLARDA EMEK KULLANIMI

Platform ekonomisinin tasnifine dair *Tablo 1* içeriğinde de belirtildiği üzere dijital platformların hizmet sunumuna ilişkin (B) satırında kayıtlı hizmet sunumuna ilişkin platformların tamamı *dışsal emek*¹⁰ kullanımı üzerine kuruludur. *Tablo 1*'in (A) satırında kayıtlı ürün satış ve kullanımına dair platformlardan maddi ürün satış ve kullanımına dair platformlar (A/1) ile çoklu hizmet ve/veya ürün sunumuna ilişkin platformlar (A/2) ise dolaylı dışsal emek kullanırlar. Doğrudan dışsal emek kullanımı üzerine kurulu (B) satırında kayıtlı hizmet sunumuna ilişkin platformlar ise kendi içinde “web tabanlı çalışmaya dayalı platformlar” ve “geçici, yerel çalışmaya dayalı platformlar” olmak üzere iki grup şeklinde alt kategoriye ayrılır.

Doğrudan ve dolaylı dışsal emek kullanan bu platformları, emek kullanımı üzerine inşa edilmeleri nedeniyle genel dijital ekonomik platformlardan ayırarak “*Dijital Emek Platformları*” adı altında ayrıca tasnif edilmektedir (ILO, 2021: 18, 40). Ancak bu çalışmada; maddi ürün satışına ilişkin platformların dolaylı emek kullanımı da dikkate alındığından, dijital emek platformları; “web tabanlı emek (*Tablo 1, B/1*)”, “geçici, yerel emek (*Tablo 1, B/2*)” ve “dolaylı emek (*Tablo 1, A/1-2*)” platformları olmak üzere üç grup şeklinde tasnif edilerek incelenmiştir.

Platform ekonomisi, teknolojik ilerleme ve genişleme bağlamında son 20-30 yıl içinde internet ve dijital teknolojik alanda yaşanan gelişmeler sonucu ekonominin giderek dijital alana taşınmasıyla oluşan ve gelişen nispeten yeni tür ekonomik faaliyet alanıdır. Son 10 yıl içinde dijital emek platformlarını oluşturan sadece web tabanlı çalışma ve konum tabanlı (ulaşım, teslimat ve hibrit) çalışmayı içeren platformların sayısı 142’den 777’ye (aktif platform)¹¹ çıkarak yaklaşık 5 kat genişlemiştir. Sadece bu platformlara yapılan yatırım ise 119 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu emek platformları tarafından 2019 yılı içinde oluşturulan gelir ise 52 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (ILO, 2021: 19-20, 30, 46-47, 63).

Covi-19 pandemi dönemi sonrası meydana gelen değişimler etkisini halen sürdürmektedir. Bu süreçte dijital platform ekonomisini ve bu kapsamda dijital emek platformlarını daha da genişletmiş ve

¹⁰ Bu çalışmada, “*dışsal emek / external labour*” ya da “*dışsal emek kullanımı / use of external labour*” ifadesi; *Şekil 1* ve *Şekil 2*'de işleniş belirtilen platform ekonomisinde, ürün ya da hizmet sunumunun nihayetlenmesi için gereksinim duyulan emeğin platform sağlayıcı tarafından doğrudan istihdam edilmesi yerine, platformla doğrudan bağlantılı olmayan/olamayan, geçici ve genellikle parça başı ücret karşılığı sunulan emeği refere etmek üzere kullanılmıştır. “*Dışsallık*”, bir yandan emeğin organik olarak platformdan ayrışıklığını belirtirken, diğer yandan da sunulan emeğin maliyet, risk, sorumluluk gibi unsurlarının platform dışına itilmesini vurgular.

¹¹ Nispeten yeni olgu olan platformların tasnif ve tanımlamalarındaki güçlük nedeniyle platform sayıları hakkında kesin bir tespit yapılamamakla birlikte, kesin olmayan ve belirli sayıdaki araştırmalara göre 2017 yılı itibarıyla AB'deki aktif emek platformu sayısının 173 olduğu belirtilmektedir (Eurofound, 2018a: 11-12).

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

belirginleştirmiştir (ILO, 2021: 56). Avrupa İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı (EU-OSHA) tarafından yapılan bir çalışmaya göre dijitalleşmenin de etkisiyle Covid-19 pandemi süreciyle birlikte Avrupa'da tele çalışmanın benzeri görülmemiş şekilde yaygınlaştığı tespit edilmiştir. (EU-OSHA, 2021: 4). Ekonomi ve işgücü piyasalarını şekillendiren dijital ekonomik platformlar, günümüzde geçerli olan yeni tip ekonomik ve sosyal ortamın önemli bir unsuru haline gelmiştir. Bu kapsamda AB'de dijital emek platformu ekonomisindeki gelirlerin son beş yılda yaklaşık %500 oranında büyüdüğü ve giderek genişlemeye devam ettiği belirtilmektedir. AB'de 28 milyondan fazla insanın dijital işgücü platformları aracılığıyla çalıştığı, bu sayının 2025'te 43 milyona ulaşmasının beklendiği belirtilmektedir (European Commission, 2021a: 1).

Dijital emek platformlarında çalışma giderek yaygınlaşmakla birlikte, bu tür platformlarda istihdam edilen sayıya ilişkin veriler genellikle tahminlerin üzerindedir (ILO, 2021: 47; ILO, 2018:1). İstihdam verilerine ilişkin tespit zorunluluğu ve takibi konusundaki problemler bir yandan bu tür platformların nispeten yeni olgular olmasından ve sürekli gelişmekte olmalarından kaynaklanırken diğer yandan ve asıl olarak, bu tür dijital emek platformlarındaki çalışma biçiminin standart çalışma ilişkisinden farklı olmaları ve dolayısıyla da standart kayıtlardan azade olmalarından kaynaklanmaktadır.

Dışsal emeğe ilişkin olarak, çoğu platformun aktif katılımcı (işçi) sayısını açıklamaması ve dolayısıyla veri azlığı nedeniyle dışsal istihdam sayılarının tespitini zorlaştırmaktadır (ILO, 2021: 47; De Stefano, 2016: 1). Ancak dışsal emeğin iç emekten katbekat fazla olduğu bilinmektedir. Örneğin *99designs* (139), *Appen* (800), *HackerRank* (200), *Meituan* (54.800), *PeoplePerHour* (50), *Rappi* (1.500) ve *Uber* (26.900) gibi firmalarda toplamda 84.169 kişi iç emek şeklinde doğrudan istihdam edilmekteyken, bu platformlar üzerinden kullanılan dışsal emek sayısının yaklaşık iç emek sayısının 300 katına yakın şekilde 24.612.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir (ILO, 2021: 30). Sadece web tabanlı platformlarda çalışan sayısının yüz milyonlarca olduğu düşünülmektedir (ILO, 2021: 106).

Avrupa'ya ilişkin olarak yapılan çalışmalara göre 2018 yılı itibariyle AB'deki 14 ülkede çalışma çağındaki (16-74 yaş) nüfusun yaklaşık %2'sinin ana işinin platform çalışması olduğu, yaklaşık %6'sının gelirinin önemli kısmını platform çalışması üzerinden elde ettiği ve yaklaşık %8'inin ise yılda en az bir defa platform üzerinde çalıştığı tespit edilmiştir. AB ülkelerindeki ulusal veriler ise nüfusun %3 ila %20 arasında daha geniş farklılıklar içermektedir (Eurofound, 2018a: 12-13).

Dijital emek platformlarında çalışanların sadece bir kısmı asıl gelirini bu tür platformlardaki çalışmalardan elde etmektedir. Özellikle web tabanlı platformlar olmak üzere dijital emek platformlarında çalışanların bir kısmı bu platformları ek gelir elde etmek için değerlendirmektedir.

Web tabanlı platformlara ilişkin olarak yapılan çalışmalara göre 2017 yılı itibariyle ana gelir kaynağı platform olanların oranı, ortalama %40'lar seviyesinde iken, ek gelir kaynağı olarak platformlarda çalışan oranının ortalama %60'lar seviyesinde olduğu tespit edilmiştir (Berg vd., 2020: 64; Erdut, 2021: 34-35). Öte yandan asıl gelir kaynağı farklı olanların yanı sıra öğrenciler, yaşlılar (71-83 yaş), ev kadınları, çocuğu olan kadınlar gibi aktif işgücü piyasasında yer almayan kişiler de bu tür platformlar üzerinde emek sunarak gelir elde edebilmektedir (Berg vd., 2020: 55-56, 60).

3.1. Web Tabanlı Emeğe Dayalı Platformlar

Web tabanlı emeğe dayalı platformlar, *Tablo 1*'in (B/1) satırında örnek verilen dijital platform türleridir. Bu tür platformlar, esas itibariyle doğrudan dışsal emek kullanımı üzerine kurulu çevrimiçi dijital çalışma platformlarıdır. *Şekil 1*'de verildiği üzere doğrudan emek kullanımına dayalı bu tür emek platformlarında işçiler, emek arzını sunduklarından arz tarafında konumlandırılırlar. Talep tarafında ise dijital ortamdaki mikro görevlerin yapılmasını talep eden farklı kişi ya da işletmeler yer almaktadır. Platform ise emek arzı ile talebini buluşturan “aracı” ya da “piyasa organizatörü” konumunda yer almaktadır.

Web tabanlı emek platformları (*Tablo 1*, B/1); *Upwork, Freelancer, Kabanchik, 99designs, Jovoto* gibi serbest pazar yerleri ve yarışmaya dayalı yaratıcı çalışma platformları, *Codeforces, HackerRank* gibi rekabetçi programlama içerikli platformlar, *IDoc3, DocOnline* gibi tıbbi danışma platformları ve *Amazon MTurk, Clickworker, Crowdfunder, Microworkers* gibi mikro görev içerikli kalabalık çalışma içeren platformlardan oluşmaktadır.

Kalabalık çalışma, internet üzerinden sınırsız sayıda işletme ve bireyle iletişim kuran ve potansiyel olarak müşterilerle çalışanları küresel düzlemde birbirine bağlamaya olanak tanıyan çevrimiçi platformlar aracılığıyla yürütülen iş olarak tanımlanmaktadır (De Stefano, 2016: 1). Bu platformlar genellikle iş topluluğu (kalabalık çalışma: crowdwork / crowdsourcing: kitle kaynak kullanımı) çalışma biçimini içeren platformlardır. İnternet ve bilgisayar aracılığıyla çevrimiçi olarak uzaktan yapılabilen ve çoğunlukla küçük büro tipi görevlerden oluşan mikro görevler; “i)- veri toplama, ii)- sınıflandırma, iii)- içerik erişimi, iv)- doğrulama ve onaylama, v)- içerik denetimi, vi)- pazar araştırması ve incelemeleri, vii)- yapay zeka ve makine öğrenmesi, viii)- transkripsiyon (ses ve görüntünün yazılı formata çevrilmesi), ix)- içerik oluşturma ve düzenleme ile x)- anketler ve deneyler” şeklinde 10 temel kategoriden (Berg vd., 2020: 36-43) oluşmaktadır. Genel olarak bu şekilde kategorize edilen ve mikro görev olarak tanımlanan bu tür görevler, bilgisayar ve internet aracılığıyla çevrimiçi olarak uzaktan yapılabilen, çoğunlukla küçük büro işlerini kapsayan ve genellikle basit, tekrarlayan, rutin ve kısa süreli iş ve işlemlerden oluşmaktadır (Berg vd., 2020: 2).

Web tabanlı emek platformlarında yapılan iş ve işlemler, genellikle çok sayıda ve 3-5 dk. gibi kısa süreli mikro görevlerden oluşmaktadır (Berg vd., 2020: 27-28). Bu tür platformlarda çalışma (istihdam), dijital platformlara yapılan kayıtlı başlamaktadır. Platforma emek arzı talebiyle kaydolun kişi, platformlarda mevcut olan çok sayıdaki mikro görevlerden istediği sayıda ve istediği görevleri seçerek tamamlamakta ve yapılan görevin uygun bulunması (reddedilmemesi¹²) halinde karşılığında platformda o görev için belirlenen düşük miktarda¹³ ödeme/ücret alabilmektedir. Bu durum, platforma emeğini arz eden işçiye özerklik ve serbestlik tanımakla birlikte, esas itibarıyla işletmelere küresel düzlemde 7/24 süresince çok sayıda alternatif, esnek ve ucuz işgücü potansiyeli sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, bu tür dijital emek platformları, işletmelere çok sayıda küçük, hızlı ve genellikle de tekrarlayan görevleri yerine getirmeleri için küresel düzlemde işgücüne ucuz ve 7/24 sürecinde erişimi sağlayan dijital ortamlardır (Berg vd., 2020: 27-30). Böylece işletmeler, küresel düzlemde internet bağlantısına sahip olan her bir işçiye kolaylıkla erişebilme imkanına sahip olabilmektedir (Çiğdem, 2019: 176).

3.2. Yerel Emeğe Dayalı Platformlar

Yerel emeğe dayalı platformlar, *Tablo 1*'in (B/2) satırında örneklendirilen dijital platform türleridir. Bu tür platformlar da web tabanlı platformlardakine benzer şekilde geçici ve doğrudan dışsal emek kullanımı üzerine kurulu platformlardır. Geçici, yerel emeğe dayalı platformlar; *Airbnb*, *Homestay* gibi konaklama platformları; *Uber*, *Bolt* gibi ulaşım platformları, *Meituan*, *banabikurye* gibi teslimat/kurye platformları, *Helpling*, *Taskrabbit* gibi ev hizmeti ve servisi platformları ve *Care24*, *App-Jobber* gibi bakım ve yerel mikro hizmet platformlarından oluşmaktadır.

Web tabanlı platformlar ile yerel emeğe dayalı platformlar arasındaki en belirgin fark; birincisinde internete bağlı bilgisayarla herhangi bir yerde yapılabilirken, ikincisinde sadece hizmete

¹² Yapılan çalışmalara göre platformlarda, yapılmış görevin reddedilme (ödemeye hak kazanama) oranının, ortalama %15 seviyesinde olduğu tespit edilmiştir. (Berg vd., 2020: 101).

¹³ Yapılan bir kısım çalışmalara göre 2017 verileriyle ücretli iş (çalışanın görevi tamamlamak için harcadığı süre) için saat başına tekabül eden ortalama kazancın 4,43 dolar olduğu, ancak buna ücretsiz iş süresinin (platformdaki iş ya da görevi arama, nitelik kazanma, talep sahiplerini çevrimiçi ortamda araştırma, talep sahibi müşterilerin önceki görevlere ilişkin ödemelerin yapılıp yapılmadığı, onaylanan veya reddedilen görevlerin tespiti gibi konular hakkında inceleme ve araştırma için geçen süre) eklenmesi halinde bu defa saat başına ortalama kazancın 3,29 dolar seviyesine gerilediği tespit edilmiştir (Berg vd., 2020: 71-72). Bu tespite göre bir işçinin 7/24 kesintisiz şekilde günde ortalama 8 saat ücretli işe zaman harcaması halinde bir ay içinde elde edebileceği toplam kazancı: $4,43 \times 8 \times 30 = 1.063,20$ dolar, ücretsiz sürenin dikkate alınması halinde bu defa $3,29 \times 8 \times 30 = 789,60$ dolar seviyesinde gerçekleşecektir. Ancak hayatın olağan akışına uygun olmayan bu durum, işçinin platformda uygun iş ve görevlere ulaşabilmesi; 7/24 sürecinde günde ortalama 8 saat kesintisiz çalışması ve yapılan görevin reddedilmemesi [ödememin yapılması] halinde elde edilebilecek maksimum seviyedir. Oysa yapılan araştırmalara göre platform çalışanlarının haftalık ücretli iş ortalamasının 18,6 [günlük 2,65] saat, ücretsiz sürenin dahil olması halinde ise 24,5 [günlük 3,5] saat (Berg vd., 2020: 15) olduğu tespit edilmiştir. Bu tespite göre platform çalışanlarının kesintisiz şekilde günde 3,5 saat çalışması, bu kapsamda göreve erişimin olması ve yapılan görevin reddedilmemesi halinde aylık ortalama kazancı; $3,29 \times (3,5 \times 30) = 345,45$ seviyesinde gerçekleşebilecektir. Bu tutardan %15 seviyesinde gerçekleşen reddedilme oranı düşüldüğünde aylık kazancın ortalama 300 doların altına düşeceği anlaşılmaktadır. ILO'nun güncel (2021) hesaplamalarına göre web tabanlı platform çalışmalarında ücretli ve ücretsiz süre dahil saatlik kazanç seviyesinin önceki tespitlerle paralel şekilde ortalama 3,5 dolar seviyesinde olduğu teyit edilmiştir (ILO, 2021: 184).

gereksinim duyulan yerde yapılabilmesidir. Bir diğer ayırım ise web tabanlı platformlar, ağırlıklı olarak büro tipi iş ve görevlere ilişkin olan ve beyin gücüne dayalı iken, yerel tabanlı platformların ağırlıklı olarak fiziksel hizmete dayalı olmalarıdır. Bununla birlikte web tabanlı görevleri yapabilmek için sadece bilgisayar ve internet gibi iş ekipmanı yeterli olabilirken, yerel tabanlı işlerin konaklama, ulaşım, araçlı dağıtım gibi hizmetlerin gerçekleşmesi için salt emek harici bir takım iş ekipmanlarına da gereksinim duyulmaktadır. Bu bağlamda web tabanlı platformların aksine yerel tabanlı platformlarda, platformlar yönünden sadece emeğin dışsallaştırılması değil, aynı zamanda da emeğin sunulması için gerekli olan taksi, bisiklet ya da ev gibi diğer araçlar ile bu araçların maliyet ve risklerinin de dışsallaştırılması söz konusudur.

Yerel hizmet sunumunu sağlayan *Airbnb*, *Homestay* gibi konaklama, *Uber*, *Bolt* gibi ulaşım, *Meituan*, *banabikurye* gibi teslimat/kurye ya da *Helpling*, *Taskrabbıt* gibi ev hizmetine ilişkin platformlardaki hizmet sunumları; ücret ya da belirli oran karşılığında hizmet sahibi kişi ya da işletmeler ile hizmeti almak isteyen müşteriyi birbirine bağlayan aracı ortamlar şeklinde gerçekleşmektedir. Bu yapılanma biçiminde aracı konumundaki platformlar, nihai kullanıcılarla doğrudan etkileşime girmedikleri gibi, platform üzerinde işlem gören hizmetlere de sahip değildirlir. Sadece ücret ya da prim karşılığı hizmetin müşterilere sunulmasının sağlanması için oluşturulan sanal platform işleticisilerdir (Bossuyt, 2020). Dolayısıyla ev hizmetleri, konaklama ya da ulaşım gibi hizmet sunumuna ilişkin bu tür platformlarda hizmetin fiziki sunumu ile gerekli tüm ekipmanların maliyeti ve riski tamamen hizmet sunucunun sorumluluğundadır.

3.3. Dolaylı Dışsal Emeği İçeren Platformlar

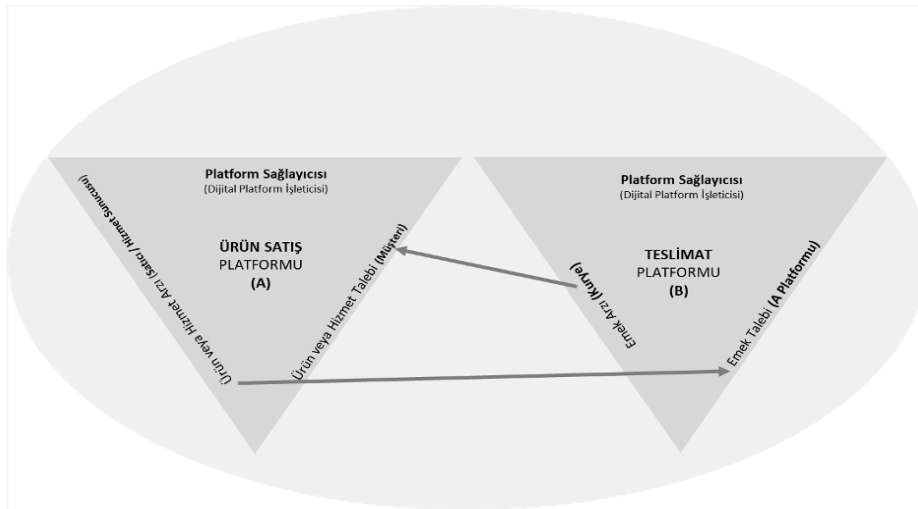
Literatürde dolaylı dışsal emeğe dayalı platformlara ilişkin herhangi bir tasnife rastlanılmamaktadır. Ancak bu çalışmada maddi ürün satışına dayalı platformlar (*Tablo 1, A/1*) ile hibrit platformların (*Tablo 1, A/2*) dışsal emeğe olan gereksinimi ve dışsal emeği kullanım biçimi üzerinde ayrıca odaklandığından, dolaylı dışsal emek ayrı başlık altında tasnif edilmiştir. *Tablo 1*'de gösterilen teslimat platformları yerel tabanlı platformlar (*Tablo 1, B/2*) altında tasnife tabi tutulmuştur. Ancak maddi ürün satışına dayalı platformlar, *Şekil 2*'de gösterildiği biçimiyle teslimat platformlarını besleyen platformlardır. Başka bir ifadeyle, teslimata ilişkin platformların varlığı, maddi ürün satışına dayalı platformların varlığında saklıdır.

Gerek maddi ürün satışına dayalı platformlar gerekse de hibrit platformlar küresel düzlemde geniş yelpazeye sahip platformlardır. Bu tür platformlar, doğrudan ürün satıcısı olan işletmenin (ürün arzı gerçekleştiren işletme) bizzat kendisine ait olabileceği gibi bağımsız platformlar aracılığıyla da ürün satışını gerçekleştirebilmektedir. Bu tür platformlarının dijital emek platformlarıyla olan bağı;

online mağaza üzerinden satılan maddi ürünün nihai tüketiciye ulaştırılması sırasında yerel emeğ (teslimat: kargo/kurye) duyulan zorunlu gereksinimden kaynaklanmaktadır.

Günümüzde alışveriş ve tüketim gibi ekonomik faaliyetlerin giderek sanal ortamda oluşturulan e-ticaret platformları üzerinden gerçekleştirilebilmesi, fiziki olarak herhangi bir mağazaya sahipliğine ya da kiralamaya olan gereksinimi ortadan kaldırmaktadır. Sadece sanal ortamda sergilenen ve talep halinde tüketiciye gönderilmek üzere stoklarda tutulan ürünlerin muhafazası için depo gibi fiziki mekanlara ihtiyaç duyulabilmektedir. Bu da sadece kendi ürününün satışı için oluşturulan platformlar için geçerlidir. Pazarlanan herhangi bir ürün ya da hizmete sahip olmadan “aracı” olarak organize olmuş *Airbnb*, *Uber* hizmet platformlarıyla, ürün satış platformu olmakla birlikte kendisinin sahibi olduğu herhangi bir ürün olmaksızın sadece üçüncü kişilerin ürünlerini satışa sunan *Amazon*, *hepsiburada*, *trendyol* gibi platformlarda buna da gereksinim duyulmamaktadır. Alıcı ya da satıcıyla herhangi bir fiziksel etkileşime girmeyen, işleme konulan tüketim ürünü ya da hizmetle de herhangi bir etkileşimleri olmayan bu tür platformlar; anlaşmalı olduğu satıcının ürün ya da hizmetinin sanal ortamda sergilenerek pazarlanması, siparişin alınması, siparişin gerçekleşmesi halinde ödemenin yine online ortamda banka ya da kredi kuruluşları aracılığıyla tamamlanması, ürün ya da hizmetin tüketiciye ulaşması için satıcı ya da hizmet sunucusuna ve gerekiyorsa kargo/kurye işletmesine bilgi iletilmesi, ürünün iadesi ya da hizmetin iptali halinde yapılmış sanal işlemlerin geri alınması şeklinde alışverişin nihayetlenmesi aşamasına kadar ürün ya da hizmeti sergileme, pazarlama, sipariş, ödeme, ürün ve/veya ödemenin iadesi gibi işlemlerin takibi ile alıcı ve satıcı arasında iletişimin sağlanmasını gerçekleştirirler.

Şekil 2. Ürün Satış Platformlarının Dolaylı Dışsal Emek Kullanımı

Kaynak: Şekil 1 esas alınarak yazar tarafından tasarlanmıştır. Ürün satışı platformunda (A) ürün ya da hizmet arzını sağlayan satıcı/hizmet sunucusu, teslimat platformunda (B) emek taleplisi konumunda yer almaktadır. Benzer şekilde A platformunda ürün ya da hizmet taleplisi olan müşteri B platformunda emeğini sunan kurye olabilmektedir.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

Sanal mağazada sergilenen ve pazarlanan ürünün fiziki olarak satıcıdan teslim alınarak tüketiciye teslimine; gerekirse iadesine kadar tüm fiziksel süreçlerde ise dağıtım/taşıma (kargo/kurye) işletmeleri devreye girmektedir. Bu bağlamda sanal platform işletmesinin görev ve yükümlülüğü; oluşturduğu “sanal mağaza” / “sanal fuar” ortamında ürün ve hizmetlerin sergilenmesi, pazarlanması, siparişin alınması ve takibi, ödeme, iade gibi işlemlerin takibi ve satıcı ya da hizmet sunucusu ile alıcı arasında iletişimin sağlanmasından ibarettir. Böylece *Amazon*, *hepsiburada*, *trendyol*, *Airbnb*, *eBay*, *Uber* gibi sanal platformlar; depolama, taşıma, ürün zayıyatı, iş ve işçi gibi maliyet ve risk unsurlarını dışsallaştırarak bertaraf edebilmektedir. Günümüz dijital çağda bu tür sanal platformların belirginleşen bir başka önemli unsuru ise alıcı ile satıcı ya da hizmet sunucusu arasında yerel herhangi bir kıstasa bağlı kalmadan hizmet, alışveriş veya tüketimin küresel düzlemde hızlı ve kolay şekilde sağlanabilmesidir.

Uygulamada genellikle teslimat görevleri için *Meituan*, *Rappi*, *Uber Eats*, *Instacart*, *banabikurye*, *Trendyol Express*, *Lieferando* gibi ürün satış platformlarından ayrı olarak organize olmuş teslimat platformları oluşturulmakla birlikte, bu platformlar ya *Trendyol Express* platformunda olduğu şekliyle maddi ürün satışına ilişkin olan *Trendyol* platformu sahipliğinde, ya da *banabikurye* uygulamasında olduğu şekliyle teslimat platformuyla ürün satışı platformu arasındaki anlaşma yoluyla gerçekleşmektedir. Bu, *Şekil 2*'de gösterildiği üzere iki farklı platformun iç içe geçmesi durumunu göstermektedir. Zira maddi ürün satışına dayalı platformda ürünü satın alan müşteri ile teslimatı gerçekleştiren kurye iki farklı platformda gerçekleşen ekonomik faaliyetin birleştirilmesi sonucu bir araya gelmektedir.

Şekil 2'deki haliyle iç içe geçmiş iki ayrı platformda teslimatı gerçekleştiren kuryenin emeği, teslimat platformu için doğrudan; ürün satışı platformu için ise dolaylı dışsal emek konumundadır. Gerçek durumda, teslimatı gerçekleştiren kurye, ne üçlü platform yapısının tarafı olduğu teslimat platformundan ne de dolaylı olarak dahil olduğu ürün satışı platformundan bağımsızdır. Ancak platformların dijital ortamda ve küresel düzlemde emek arz ve talebini eşleştirebilme kabiliyeti, emeği platformlardan dışlayarak, onu platform içinde görünmez kılabilir.

4. PLATFORMLARIN İSTİHDAM VE SOSYAL KORUMAYA ETKİSİ

Ekonominin dijital alana taşınması, işgücü ve istihdama yönelik değişim ve dönüşümleri de beraberinde taşımaktadır. Dijital ekonominin bazı işleri ortadan kaldıracığı, bazı işlerin formatını dönüştüreceği ve yeni işler oluşturacağı öngörülmektedir. Yapılan araştırmalar, dijital ekonomi ve bu kapsamda teknolojinin işgücü piyasasını etkileyeceği; ihtiyaç duyulan işgücü profili ile istihdam edilebilirlik becerilerinde değişimin zorunlu olacağını göstermektedir. Dolayısıyla değişen ve gelişen

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

teknoloji ve bu kapsamda dijital ekonomi, tüm ekonomik faaliyetleri etkileyen yeni iş ve iş organizasyonlarını da beraberinde değiştirip dönüştüreceği anlaşılmaktadır (World Economic Forum, 2016: 3; Bughin, Lund, Remes, 2016: 44-47; Kılıç, 2019: 17-18; Erdut, 2021: 39-40).

Günümüzde platform ekonomisinin giderek daha da belirginleşmesi ve gelişmesi, işgücü piyasasına ilişkin birçok tartışmayı da beraberinde taşımaktadır. Teknolojinin ikame etkisi nedeniyle artan ve kalıcı hale gelen işsizlik sorununun yanı sıra dijitalleşme ve dijital platformların iş organizasyonları sonucu eksik, eğreti ve esnek istihdamın artışı; platformlarda çalışanların iş, iş sözleşmesi, ücret, bağımlılık gibi işçi-işveren ve iş ilişkisinde yaşanan muğlaklık ve çalışanların sosyal korumadan yoksun biçiminde güvencesiz çalışma koşulları, tartışmaya açık sorunların en önemlileri arasında sayılabilir.

Dijitalleşmeyle birlikte gelişen dijital ekonomik platformlar ve bu kapsamda dijital ekonomiye yönelik olumlu ve olumsuz birtakım eleştiriler de giderek belirginleşmektedir. Dijital ekonomiye yönelik eleştirilerin, genel olarak üretim ve tüketim biçimleriyle işgücü piyasası çevresinde toplandığı anlaşılmaktadır. Olumlu yöndeki eleştirilere göre yeni fırsatların habercisi olan dijital ekonominin birbiriyle bağlantılı cihazlardan oluşan ağ cenneti aracılığıyla her türlü ihtiyaç ya da arzuya hitap edebilen, bol ve esnek hizmetlerin sunulabileceği, çalışanların kariyer kısıtlamasından kurtulabileceği, dilediği yer ve zamanda mal satışı ya da hizmet sunumu gerçekleştirerek esneklik fırsatı bulabileceği ileri sürülmektedir. Olumsuz eleştirilere göre ise dijital ekonomi; ücretli çalışmanın ortadan kalkmasına, hizmetlerin tamamen serbestleşmesine ve vahşi rekabet koşullarının yaygınlaşmasına yol açması muhtemeldir. Böylece sosyal modellerin sona ereceği, çalışma ve iş hukuku alanına ilişkin düzenlemelerin ortadan kalkacağı, klasik işyeri ve mesai saatlerinin olmayacağı, her yer ve zamanın iş ve işyeri ortamı olarak belirginleşeceği bir yapılanmaya doğru dönüşüm gerçekleşmektedir. Bunun sonucunda da yeni tip işgücü piyasasının oluşacağı ileri sürülmektedir (Erdut, 2021: 38-39).

Yapılan çalışmalara göre Avrupa'daki ülkelerin genelinde platform çalışmasına ilişkin en çok tartışılan konuların başında platform çalışanlarının çalışma statüsü gelmektedir. Bunu; çalışma koşulları, sosyal koruma, vergilendirme, girişimcilik gibi konuların takip ettiği tespit edilmiştir (Eurofound, 2018a: 41). Dijital ekonomik platformların, dijital ortam üzerinden küresel düzlemde oluşturdukları yeni tip ekonomik yapılanma biçimleri, bu platformlar üzerinden yürütülen ekonomik faaliyetler ile bu faaliyetler kapsamında oluşturulan yeni istihdam biçimlerini dönüştürdüğü giderek belirginleşen gerçekliktir. Dijital ekonomik faaliyetler üzerinden oluşturulan yeni tip istihdam biçimleri, klasik istihdam biçimi üzerine kurulu yasal düzenlemeler ve sosyal koruma alanlarını da sorunsal hale getirmektedir.

4.1. İstihdam Biçimi

Dijital emek platformları genellikle iki tür istihdam ilişkisi sunarlar. Bunlardan birincisi platformlar tarafından doğrudan istihdam edilenlerden (*iç istihdam - internal employment*) oluşmaktayken, ikincisi ise katılımı ve/veya çalışmaları platformlar aracılığıyla gerçekleşen istihdam (*dışsal istihdam - external employment*) biçiminden oluşmaktadır (ILO, 2021: 47). Dış/dışsal istihdam, kendi içinde kalabalık (crowd) çalışma ve talep üzerine yerel çalışma olmak üzere belirgin olarak iki şekilde gerçekleşmektedir (Çiğdem, 2019: 177). Dışsal istihdamın birinci biçimi, web tabanlı platformlardaki şekliyle kalabalık çalışmayı içeren, çevrimiçi platformlarda oluşturulan kısa süreli basit ve rutin görevleri tamamlama üzerine kurulu çalışmayı kapsar. İkincisi ise ürün satışı platformları üzerinden kullanılan, böylece dolaylı dışsal emeği kapsayan konum tabanlı platformlar üzerinden gerçekleşen yerel çalışmayı kapsamaktadır.

Çeşitli ekonomik sektörlerde faaliyet gösteren dijital emek platformlardaki çalışma; gereksinim duyulan beceri düzeyine ve işin platformlar tarafından organize edilme ve kontrol edilme şekline göre değişmektedir. Araç çağırma, mal teslimi, temizlik veya bakım hizmetleri gibi yerinde hizmetler (geçici, yerel emek) sunan platformlarda çalışanların yanı sıra kimileri de veri kodlama, çeviri veya tasarım (web tabanlı emek) gibi hizmetlerle yalnızca çevrimiçi olarak çalışmaktadır (European Commission, 2021a: 1).

Dijital ekonomik platformlarda çalışma, tek tip ve bağdaşık bir yapıya sahip değildir (De Stefano, 2016: 3). Arz ve talebi eşleştiren dijital platformlar; ulaşım, konaklama, yemek siparişi, ev ya da temizlik hizmeti gibi yerel iş ve görevlerin yanı sıra kalabalık çalışmayı içeren mikro görevler, web site kurulumu, tasarım, belge çevirisi gibi web tabanlı iş ve görevleri içeren ekonomik faaliyetleri kapsamakta ve bu faaliyetlerin alanı giderek çeşitlenmekte ve genişlemektedir. İş ve görevlerin görülmesinde platformların “aracı” konumu; platformdaki ekonomik faaliyetin tamamlanabilmesi için kullanılan emeğin genellikle bağımsız yüklenici, serbest çalışan ya da kendi nam ve hesabına çalışan olarak kabul görmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda dijital platformlar, işin verilmesi kadar emek yönünden dış kaynak kullanımına (dışsal emek) ya da taşeronluğa da aracılık etmektedir. Bu durumun dijital teknolojideki gelişmeler vasıtasıyla küresel düzlemde kolaylıkla gerçekleşebilmesi, emeğin de küresel düzlemde istihdam edilebilmesine olanak sağlayarak, platformdaki iş ve görevlerin küresel düzlemde alternatifli, hızlı ve ucuz halde görülebilmesine imkân tanımaktadır (Kaya, 2021: 23). Dolayısıyla dijital emek platformları, alternatif iş düzenleme yöntemleriyle emeği bağımsız yükleniciler, serbest çalışanlar, kitle çalışanları haline dönüştürmektedir. İşletmelere küresel düzlemde dış emek kaynağına erişimin yenilikçi yollarını sunan, nispeten yeni tip aracı oluşumlar olarak karşımıza çıkmaktadır (ILO, 2021: 106).

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

Paylaşım ekonomisi yaklaşımının aksine dijital platformlar, temel olarak ortak malların paylaşımına değil, kişi veya işletmeler tarafından sunulan çeşitli mal veya hizmetlerin ticari koordinasyonuna dayanmaktadır. Bu durum, ihtiyaç halinde işletmelere devasa bir işgücüne erişim imkânı sağlamakta ve işgücü piyasalarının yapısında değişim ve dönüşüme yol açmaktadır. Bu bağlamda platform ekonomisinin iş modelleri esas itibarıyla, anlık olarak işe alınabilen ya da gerektiğinde çıkarılabilen, geçici ve kısa süreli işleri yapabilecek bağımsız kişilerden oluşan bir işgücü yapısına dayanmaktadır (Schmidt, 2017: 3; Erdut, 2021: 46).

Geçici ekonomi (gig economy), paylaşım ekonomisi gibi yeni tip ekonomik yaklaşımları da kapsayan platform ekonomisi, çalışanlara güvencesiz, ancak esnek ve özerk olabilecekleri görev odaklı kısa süreli geçici işleri sunmaktadır. Dolayısıyla platform ekonomisi, esas itibarıyla iş çıktıkça, başka bir ifadeyle, kendisine iş verildikçe kendi adına bağımsız çalışanlardan oluşmaktadır. Bu bağlamda günümüz dijital çağda teknolojik gelişme ve uygulamalar sonucu küresel düzlemde dağılmış dinamik, akışkan ve genellikle geçici işlerden oluşan bir çalışma alanı giderek belirginleşmektedir (Çiğdem, 2019: 175).

Platform çalışmasında dışsal emek olarak gerçekleşen istihdam, klasik istihdam yapısından tamamen farklıdır. Görev bazlı ve görevle sınırlı gerçekleşen platform çalışması, tanımlanan görevin yerine getirilmesiyle sona ermektedir. Başka bir ifadeyle çalışanın platformla olan bağı, görevin kendisine verilmesiyle başlamakta ve görevin bitimiyle de sonlanmaktadır. Böylece görev süresince “aktif” olarak platforma dahil olan çalışan, görevin yerine getirilmesi süresince platformda aktif durumdayken, görevin nihayetlenmesiyle birlikte platformla olan bağı tekrar “pasif”e konuma geçmektedir.

Bir tür kesintisiz “aktif-pasif” döngüsü içinde bulunan platform çalışanları, aktif süreçte dahi platformla doğrudan herhangi bir etkileşime de girmedikleri gibi platformlarla olan bağları da sadece sanal ortamda gerçekleşmektedir. Örneğin sıradan bir *Uber* sürücüsü ya da *Upwork* web tasarımcısı, çalıştığı platformun fiziksel olarak dünyanın neresinde olduğunu dahi bilmemektedir. Bunlar için önemli olan kendisine işi atayan ve karşılığında ödemesini yapan dijital platformdur (Drahokoupil and Fabo, 2016: 1). Dolayısıyla dijital platformda dışsal emek, platform aracılığıyla kendisine atanan görevin yerine getirilme süresince geçerlidir. Görevlerin olası tekrarı ve sıklığı, her bir görev için sunulan emeğin geçiciliğini değiştirmemektedir. Zira platformlarda istihdam, klasik biçimdeki gibi tam zamanlı istihdamın aksine, belirli [anlık] süreli iş sözleşmesi kapsamındadır. Yapılan görev, duruma göre web tabanlı çalışma platformları için genellikle 3-10 dk.’lık; yerel tabanlı platformlar için ise genellikle 1-2 saatlik sürelerle sınırlıdır.

Platform çalışması, esas itibarıyla esnek ve geçici iş ilişkisi üzerine kuruludur. Atipik çalışmanın bir türü olarak belirginleşen dijital platformlardaki bu tür geçici ve esnek çalışma, giderek yeni standart çalışma biçimi olma eğilimi göstermektedir.¹⁴ Teknolojik yenilikler ile bu tür geçici ve esnek iş ilişkilerini bir araya getiren dijital ekonomik platformlar, sermayenin küresel düzlemde esnek işgücü yapısından yararlanabilmesine fırsat sunmaktadır (Erdut, 2021: 43). Böylece sermaye, küresel düzlemde ucuz, esnek ve geçici emeğe çok daha kolay ve hızlı ulaşabilmektedir.

4.2. İstihdam Statüsünün Belirsizliği ve Tanımlama Zorluğu

Dijital platformlar, emek piyasasının klasik düzenleyici çerçevesi dışında kalan yeni tür ekonomik faaliyet alanını temsil etmektedir (Erdut, 2021: 30). Bu tür yeni ekonomik faaliyet alanı içinde gerçekleşen çalışma biçimleri de giderek klasik çalışma biçimlerinden farklılaşmaktadır. Platform ekonomisinde gerçekleşen yeni tip çalışma biçimleri, klasik işçi-işveren ilişkisinde değişime yol açarak, yeni tip bağımlılık¹⁵ ilişkisini sunmaktadır. Bu yeni tür bağımlılık ilişkisi ise genellikle; işletmeler arasında geçici görevlendirme, dış kaynaklardan yararlanma, iş sözleşmelerini ticari sözleşmelerle değiştirme, kendi hesabına çalışma, taşeronluk verme gibi klasik iş ve çalışma ilişkisinden farklı biçimlerde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla yeni tür ekonomik faaliyet alanı içinde gerçekleşen bu tür eğreti ve esnek çalışma ilişkileri, platformlarda çalışanların hukuksal statüsünü belirsizleştirmektedir (Erdut, 2021: 44).

Dijital emek platformlarındaki istihdam biçimi, emeğin platform içindeki görünümünü dışsallaştırarak muğlaklaştırdığından, emeğin klasik iş ve çalışma hukuku kavramları karşısındaki konumunu tartışmalı hale getirmektedir. Bu durum, bir yandan emeğin kayıt altına alınmasını zorlaştırırken, diğer yandan ve buna da bağlı olarak klasik iş ve çalışma hukuku kavramlarının platformlardaki istihdam biçimi karşısında yetersiz ve işlevsiz kalmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla,

¹⁴ ILO, platform ekonomisinde gerçekleşen yeni tip çalışma biçimine ilişkin olarak; dönemin Almanya Başbakanı Merkel'in 2018 yılında bir kongrede yaptığı konuşmaya atıfla, "19. yüzyılın çalışma uygulamalarını ve gelecek nesil 'dijital gündelik işçileri' yeniden oluşturabileceği" yönünde tespitte dikkat çekmektedir (ILO, 2019: 18, 68; Yıldız, 2021: 32). Bununla birlikte, küresel dönem atipik çalışma biçiminin özü itibarıyla; "... sanayi toplumu öncesi zanaat toplumunda geçerli modelin günümüze uyarlanmış biçimi olan siparişe dayalı üretim..." olduğu yönündeki daha eski tespit için Bkz., (Erdut, 2004: s. 14-15).

¹⁵ Türkiye'de yargıya taşınan bir hizmet tespiti (Freelance- serbest çalışma) davasında Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, 18/10/2021 günlü, 2021/1489 Esas ve 2021/13086 Karar sayılı kararıyla, tipik çalışma ile atipik çalışma biçimleri yönünden "bağımlılık" unsurunun tespitine ilişkin hususları iş sözleşmesi, iş ve sosyal güvenlik hukuku kapsamında tartışarak: "... işverenin iş organizasyonunun niteliği ve faaliyet alanı esas alınmak suretiyle; verilen işin spesifik bir iş yapımı (eser) hakkında mı yoksa düzenli olarak işverenin faaliyeti ile ilgili rutin işleri hakkında mı olduğu; işin kontrol ve denetiminin nasıl yapıldığı, işverence beğenilmeyen çalışmalar olduğunda düzeltmenin nasıl sağlandığı, çalışanın bilgi ve cevap verme hükümlüğü olup olmadığı; işin teslimi/yapılması için sürenin nasıl belirlendiği, süresinde teslim edilmemesi/yapılmaması halinde yaptırımının ne olduğu; çalışmanın düzenli olarak her gün yapılıp yapılmadığı, günde kaç saat çalışıldığı; ilişkinin sona erme sebebinin ne olduğu; iş görenin başka kişilere de aynı yöntemle hizmet verip vermediği; evden çalışma şeklinde de olsa kendisine ait bir iş organizasyonu olup olmadığı, iş görenin başkasını çalıştırıp çalıştırmadığı; ilişkilerin bozulmasına dair bir risk söz konusu olmadan verilen işi reddedip edemeyeceği; ücretin nasıl belirlendiği, telif ücreti mi, aylık mı olduğu, ekstra ödeme yapılıp yapılmadığı konuları araştırılmalıdır. ..." yönünde karar tesis etmiştir (Yargı Kararları, 2022).

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

platform ekonomisiyle gelişen yeni tip çalışma biçimleri; aynı zamanda iş, işyeri, işçi, işveren, bağımlılık, ücret gibi kavramlarını da dönüştürmekte ve bunları yeniden tanımlama zorunluluğuna dair gereksinimi belirginleşmektedir.

Dünya genelinde olduğu gibi Avrupa’da da platform ekonomisi veya platform çalışmasına ilişkin ortak bir tanım veya kavramsallaştırmaya ulaşılamamaktadır. Avrupa’da platform çalışmasının tanımıyla ilgili ana tartışma; çevrimiçi hizmetlerin ve yerel bazda fiziki olarak sunulan hizmetlerin yanı sıra *Airbnb* uygulamasında olduğu şekliyle bir mülkün kiralanması gibi herhangi bir mal tahsis edilirken örtük biçimde gerçekleşen hizmetlerin dahil edilmesiyle (buna, *Şekil 2*’de gösterildiği üzere ürün satışına ilişkin platformların dolaylı dışsal emek kullanımı da eklenebilir) ilgilidir. Tartışmalar genellikle, platform ekonomisi ve platform çalışmasının artan ayrışık yapısı ve bunun çalışma ve istihdam koşulları üzerindeki etkileri konusundaki belirsizliklerden kaynaklanmaktadır (Eurofound, 2018a: 59).

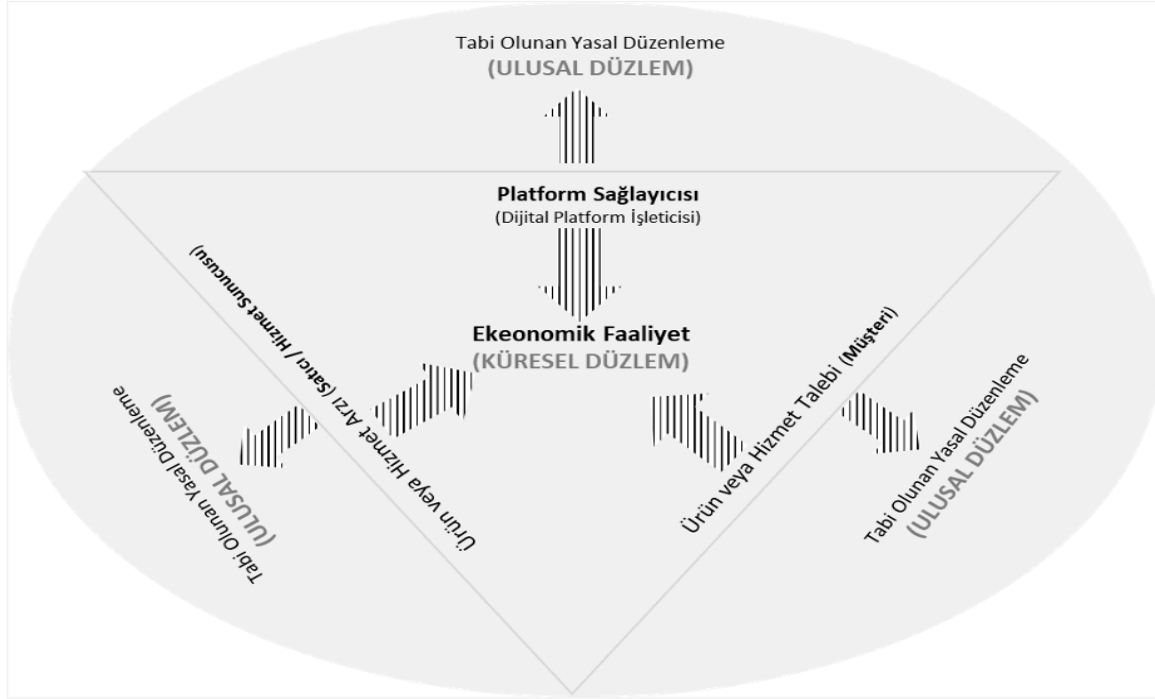
Platform çalışmasında taraflar arasındaki iş ilişkisinin niteliği hakkında literatürde tam bir uzlaşma yoktur (Ünal ve Temiz, 2022: 171). Bu belirsizlik, dijital emek platformlarında gerçekleşen istihdamın statü belirsizliği ile tanımlama zorluğundan kaynaklanmaktadır. Bu da esas itibarıyla, platformların üç tür yapısal özelliğinden kaynaklanmaktadır. Her birinin diğerini de etkilediği bu yapısal özelliklerinden birincisi platformların *üçlü mimari yapısıdır*. İkincisi, *küresel düzlemli yapılanma* iken, üçüncüsü ise *dijital yapılanma* özelliğidir.

Platformların *üçlü mimari yapısı*, klasik iş hukuku kapsamındaki işçi-işveren ilişkisi üzerine kurulu ikili yapıyı, “*işçi-aracı-işveren*” şeklinde üçlü yapıya evirerek, klasik işçi-işveren ilişkisini muğlaklaştırmaktadır. *Şekil 1*’de verili üçlü mimari yapılanma biçiminde emeğin arzı ile talebi doğrudan gerçekleşmemektedir. Platformların bu tip üçlü mimari yapılanma biçiminde iş ilişkisi “geçicilik” üzerine kurulu olmakla birlikte esas itibarıyla “işçi”nin konumu değişmemektedir. Ancak işverenin konumu, emeği talep eden ile platform sağlayıcı arasında muğlaklaşmaktadır. Böylece emeği talep edenin hangi taraf olduğu sorunsal hale gelmektedir. Başka bir ifadeyle, üçlü mimaride gerçekte emeği talep edenin ve dolayısıyla da istihdamı gerçekleştirenin; talep eden mi? Yoksa platform sağlayıcısı mı? olduğu muğlaktır. Bu muğlaklık, *Şekil 2*’de gösterilen ilişki biçimiyle daha da artmaktadır.

Platformların *küresel düzlemli yapılanması*, bir yandan emeğin küresel düzlemde istihdama erişimini kolaylaştırma ve yeni istihdam fırsatları gibi olumlu yansımalar yaratırken, diğer yandan ise küresel düzlemde geçici ve ucuz emeğe erişimi işçi aleyhine kolaylaştırmaktadır. *Şekil 3*’de gösterildiği üzere platformların küresel düzlemli yapılanması; “*talep-aracı-arz*” şeklindeki üçlü

mimarinin her bir tarafında konumlanan aktörler, küresel düzlemde gerçekleşen ekonomik faaliyette bulunmalarına rağmen, ulusal düzlemli yasal düzenlemelere tabi olmalarına imkân sunmaktadır. Böylece küresel düzlemli ekonomik faaliyeti gerçekleştiren platform sağlayıcısı, lehine olan ulusal düzlemli düzenlemelere erişebilmekte, aleyhine olan düzenlemelerden ise kolayca kaçınabilmektedir. Platformun diğer saç ayaklarını oluşturan hizmet sunucusu ile müşteriler ise ulusal düzlemde gerçekleşen ekonomik faaliyet içinde olmadıklarından genellikle ulusal düzlemli korumalara dahi erişememektedir.

Şekil 3. Küresel Düzlemli Yapılanma, Ulusal Düzlemli Düzenleme

Kaynak: Yazar tarafından tasarlanmıştır. Şeklin içeriği, metin içinde (4.2 başlığı altında) detaylandırılmıştır.

Dijital ekonomik platformlar, genellikle herhangi bir ülkede konumlanmalarına rağmen, küresel düzlemde birçok yerde yerleşik kişiler aracılığıyla ekonomik faaliyette bulunabilirler. Örneğin AB'deki platformlar aracılığıyla çalışanların %59'u başka bir ülkede bulunan müşterilerle ilişki içindedir. Sözleşme ilişkilerine karmaşıklık katan bu durum, küresel düzlemde platform çalışması yapan kişilerin çalışma koşulları ve sosyal koruma kapsamını belirsizleştirmektedir. Zira platform çalışanları buldukları ulusal düzlemdeki hak ve yasalara tabidir. İş denetçileri, sosyal koruma kurumları ya da vergi makamları gibi ulusal kurumlar genellikle ülkelerinde hangi dijital çalışma platformlarının aktif olduğunu, bu platformlarda kaç kişinin çalıştığını ve işin hangi istihdam statüsü altında yapıldığını bilememektedir. Bu durum, ulusal düzlemdeki kayıt, denetim ya da yaptırımı

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

güçleştirirken, kayıt dışı çalışmayla mücadeleyi de sekteye uğratmaktadır (European Commission, 2021a: 9).

Küresel düzlemlerle yapılanma biçimi içinde ekonomik faaliyette bulunulmaya karşın ulusal düzlemlerle düzenlemeye tabi olma durumu, üçlü mimari özelliğine sahip platformun her bir tarafı için farklı sonuçlara yol açabilmektedir. Bu kapsamda aracı konumunda bulunan platform sağlayıcı ile emek talebi konumunda bulunan ürün satıcısı ya da hizmet taleplisi; geçici ve ucuz emeğe küresel düzlemde kolay ve hızlı şekilde ulaşarak, ekonomik faaliyet sonucu elde ettiği geliri bağlı olduğu ulusal düzleme çekmektedir. Buna karşılık emek arzı konumunda bulunan platform çalışanı, emeğini küresel düzlemde sunmasına rağmen (burada aslında kendisinin tabi olmadığı; platform aracılığıyla emek talebinde bulunanın ya da platform sağlayıcının tabi olduğu ulusal düzleme sunmakta) sunduğu emek karşılığı gerek ekonomik alan gerekse de iş ve sosyal koruma alanına ilişkin ulusal düzlemlerle düzenlemelere tabidir. Bu durum, üçlü mimarinin taraflarından platform sağlayıcı ile emek talep eden tarafların; küresel düzlemde eriştikleri emeğin tabi olduğu ulusal düzlemlerle düzenlemelerden kaçınılabilmelerine yol açarken, emek arzını gerçekleştiren tarafın, tabi olduğu ulusal düzlemde geçerli olan yasal düzenleme ve korumaya erişimini engellemektedir.

Platformların *dijital yapılanma özelliği* ise platformlardaki ekonomik faaliyetlere ilişkin tüm iş ve görevlerin çalışanlara tanımlanması veya atanmasının tamamen dijital ortamda gerçekleşmesine imkân sunmasıdır. Bu durum, bir yandan platformlardaki çalışma biçiminin standart ve tam zamanlı yapısında uzaklaştırarak, kısa süreli ve geçici istihdam biçimine evrilmesini kolaylaştırırken, diğer yandan da küresel yapılanma özelliğinin yarattığı sonuçtaki haliyle istihdama ilişkin ulusal kayıt ve düzenlemelerden dışlanmasına yol açmaktadır. Böylece platform taraflarından emek talebinde bulunan taraf ile platform sağlayıcısı ulusal düzlemlerle düzenlemelerden kaçınılabilmekte, emeği sunan taraf ise ulusal düzlemlerle korumalara erişimi engellenmektedir.

Dijitalleşmenin bir kısım işleri ortadan kaldırması, yeni tip iş ve görevleri oluşturması, işlerin yapılma biçiminde değişikliğe yol açması gibi klasik iş ve istihdam biçiminde yarattığı değişim ve dönüşüm, platformların dijital yapılanma özelliğiyle daha da artmaktadır. Böylece fiziksel işlerin yanı sıra yeni tip dijital iş ve görevler belirginleşmekte, fiziksel işlerin yapılma biçimi değişmekte, fiziksel işlerin çalışana tanımlanması/verilmesi giderek dijital ortamlar üzerinden gerçekleşmektedir. Bu durum ise ekonomik faaliyet ve dolayısıyla da istihdamın klasik yapılanmanın aksine giderek ulusal düzlemde küresel düzleme eklenmesini hızlandırmakta ve klasik iş ve işyerinin fiziksel yapı anlayışının muğlaklaşmasına yol açmaktadır.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

Öte yandan, dolaylı dışsal emek kullanımına ilişkin olarak alıcı ve satıcıyı çevrimiçi eőleřtirerek maddi ürün satışına ilişkin ekonomik faaliyetin gerçekteőmesini sağlayan *Amazon, Alibaba, hepsiburada, trendyol, getir, getir yemek, yemek sepeti* gibi işletmelerde olduğu haliyle pazarlanması istenen maddi ürün, platform işleticisinin bizzati kendi ürünü olabildiği gibi üçüncü kişilere ait ürünler de olabilmektedir. Bu tür platformlarda ürün satışı, platform işleticisinin dijital ortamda oluşturduğu platform (e-ticaret mağazası; online satış) aracılığıyla kendisinin ya da üçüncü kişinin ürününün tüketicie doğrudan sunulması şeklinde gerçekteőmektedir. Bu kapsamda, platform işletici ile müşteri arasında dijital iletişim aracılığıyla doğrudan etkileşim olduğundan platform için çalışanların ekonomik ve sosyal sorumluluğu bakımından çok fazla belirsizlik söz konusu değildir. Bu kategorideki asıl belirsizlik; müşterinin sanal mağaza üzerinden aldığı ürünün fiziki teslimi aşamasına ilişkindir. Uygulamada bu tür ürün satışında teslimat; sabit kargo işletmeleri aracılığıyla ya da kendi adına bağımsız çalışan kuryeler aracılığıyla yapılmaktadır. Bu kategori için ekonomik sosyal alanda yaşanan belirsizlik ve güvencesizlik tam da bu noktada belirmektedir. Zira bu tür bağımsız kuryelerin kiminle ve ne tür iş ilişkisi içinde buldukları hakkında belirsizlik ve güvencesizlik söz konusudur. Ürün sahibi ve/veya platform işleticisi ile müşteri arasındaki ilişkisi ticari bir ilişkidir. Ancak ürün sahibi ve/veya platform işleticisi ile ürünün müşteriye dağıtımında görev alan bağımsız kuryeler arasındaki ilişkinin ne tür bir ilişki olduğu muğlaktır. Uygulamada, bu tür bağımsız kuryeler komisyon karşılığı iş çıktııkça çalışan, geçici bağımsız çalışanlar olarak belirmektedir. Bu durum, ürün sahibi satıcı ile platform sunucusu olan aracı açısından dağıtım sürecinde, çalışanlara ilişkin ücret, iş riski, iş güvencesi gibi ekonomik ve sosyal risklerin dışsallaştırılmasını mümkün kılabilir. Zira bu tür bağımsız kuryelerin kiminle ve ne tür iş ilişkisi içinde buldukları hakkında belirsizlik ve güvencesizlik söz konusudur.

Günümüzde gelinen aşamada, dijitalleşme ve dijital ekonomik platformlar, bir yandan geçici ve ucuz emeğe erişimi küresel düzlemde kolay ve hızlı şekilde gerçekteőmektedir. Diğer yandan da emeğin istihdam statüsünü muğlaklaştırarak istihdam ve çalışma biçiminin tanımlanmasını ve tasnif edilmesini zorlaştırarak, platformlarda çalışanların ulusal düzlemli yasal düzenlemeler ve sosyal korumaya erişimi engellemektedir. Bu durum, emeğin statüsünün belirsizleşmesine, ulusal düzlemli yasal düzenleme ve kavramların yetersizliğine ve işlevsizleşmesi yol açmaktadır.

Platform ekonomisinin işgücü ve piyasasına yansıyan bu yöndeki belirsizlik ve güvencesizlik durumu, AB tarafından da tespit edilmiştir. Bu kapsamda platform çalışmasına ilişkin olarak Avrupa Komisyonu, Aralık 2021 tarihinde platform çalışmasında çalışma koşullarını iyileştirmek ve AB'deki dijital çalışma platformlarının sürdürülebilir büyümesini desteklemek için bir dizi önlemleri içeren "*Platform Çalışanlarının Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi Hakkında Direktif Tasarısı*" hazırlamıştır. Tasarı ile dijital çalışma platformları aracılığıyla çalışan kişilerin istihdam durumunu doğru bir şekilde belirlemeye yönelik önlemleri ve algoritmik yönetime ilişkin işçiler ve serbest

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

çalışanlar için çalışma koşullarının iyileştirilmesi, yasal istihdam statüsünün belirlenmesi gibi çalışma hakkı ve sosyal korumadan faydalanabilmelerine yönelik bir dizi önlemler önerilmiştir (European Commission, 2021b). Tasarıyla, gelişmekte olan dijital emek platformlarının işletmelere ve tüketicilere daha geniş bir erişim, gelirleri çeşitlendirme ve yeni iş kolları geliştirme fırsatları sunarak ekonomik büyüme ve genişlemeye yapacağı katkılar belirtilmiştir. Yeni istihdam olanaklarının yaratılması, işgücü arz ve talebinin verimli şekilde eşleştirebilme kabiliyeti nedeniyle işgücü piyasasına da olumlu yansımalar sunabileceğinin belirtildiği Tasarıda, dijital emek platformlarının yeni iş organizasyonu biçimleriyle, iş hukuku ve sosyal korumaya ilişkin mevcut hak ve yükümlülüklerle meydan okumakta olduğu vurgulanmıştır (European Commission, 2021a: 1-2).

Tasarıyla, AB'nin amaçlarından birinin; tam istihdamı ve sosyal ilerlemeyi hedefleyen, rekabetçi bir sosyal piyasa ekonomisine dayalı olarak halklarının refahını ve Avrupa'nın sürdürülebilir kalkınmasını teşvik etmek olduğu, bu kapsamda her işçinin sağlığına, güvenliğine ve onuruna saygılı çalışma koşulları hakkı ve işçilerin bilgi alma ve danışma hakkının *Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı*'nda yer aldığı vurgulanmıştır. Avrupa Sosyal Haklar Tabanının; “istihdam ilişkisinin türü ve süresi ne olursa olsun, işçilerin çalışma koşulları ve sosyal korumaya erişim konusunda adil ve eşit muamele görme hakkı olduğunu” yönündeki hükmünün vurgulandığı Tasarıyla, AB’de dijital çalışma platformlarının sürdürülebilir büyümesi için koşulları desteklemek de dahil olmak üzere, platformlar aracılığıyla çalışanların, çalışma koşullarını ve sosyal haklarını iyileştirme olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda Direktifle; “i)- platformlar aracılığıyla çalışan kişilerin dijital çalışma platformuyla olan fiili ilişkileri ışığında doğru istihdam statüsüne sahip olmalarını veya bu statüyü elde edebilmelerini ve geçerli çalışma ve sosyal koruma haklarına erişim kazanmalarını sağlama; ii)- platform çalışması bağlamında algoritmik yönetimde adalet, şeffaflık ve hesap verebilirliği sağlama ve iii)- Platform çalışmasındaki gelişmelere ilişkin şeffaflığı, izlenebilirliği ve farkındalığı artırmak ve sınırlar ötesinde faaliyet gösterenler de dahil olmak üzere platformlar aracılığıyla çalışan tüm insanlar için geçerli kuralların uygulanmasını iyileştirme” hedeflenmiştir (European Commission, 2021a: 1, 3).

4.3. Sosyal Koruma Sorunsalı

Dijital ekonomik platformların küresel düzlemlerle yeni tip iş organizasyonu ve işleyişi, bu tür platformlarda çalışanların sosyal koruma bakımından kısmen ya da tamamen yoksun kalmasına ilişkin önemli endişeleri de beraberinde taşımaktadır. Platform çalışanlarının çoğunun, hastalık ya da işsizlik sigorta edimlerine sınırlı eriştiği ya da hiç erişemediği Covid-19 pandemi süreciyle daha da belirginleşmiştir (ILO, 2021: 174).

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

Dijital ekonomik platformlarının oluşturduğu yeni çalışma biçimi ve iş organizasyonu, platform çalışanlarının iş hukuku ve sosyal korumaya ilişkin mevcut hak ve yukmllklere erişimini güçleştirmektedir (European Commission, 2021a: 2). Gerek web tabanlı gerekse konum tabanlı dijital ekonomik platformlar, giderek daha önemli hale gelmekte ve birçok alanda "yıkıcı" değişikliklere yol açabilmektedir. Bu değişim, bir yandan klasik ekonomik yapılanma biçimi sergileyen işletmeler yönünden geçerli olurken, diğer yandan da klasik ekonomik yapılanma modeli üzerine kurulu sosyal devlet ve refah sistemleri yönünden ciddi glklr oluşurmaktadır. Dijital ekonomik platformların potansiyel yıkıcı gücü, tüketicinin korunması, işçi hakları, asgari ücret düzenlemeleri ve sosyal güvenlik primleri gibi birçok alanda giderek daha da belirginleşmektedir (Schmidt, 2017: 9).

Küresel düzlemde ekonomik faaliyet gösteren dijital platformlar, genellikle kısa süreli ve geçici işlerden oluşmaktadır. Geçici ve kısa süreli işler üzerine kurulu dijital platformlarının küresel dzlemliler l mimari yapısı; bu platformlarda sunulan "emek" tarafının belirgin olmasına, ancak "işveren" tarafının; emek talebinde bulunanla platform sağlayıcısı arasında muęlak¹⁶ olmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, küresel dzlemliler dijital platformların, kısa süreli ve geçici işler üzerine kurulu iş organizasyonu ve işleyişinin yanı sıra "işveren" tarafının muğlak olması; platform ekonomisi içindeki "işçi-işveren" ilişkisi ve buna bağlı olarak klasik iş ve sosyal güvenlik kavramlarını soyutlaştırmaktadır. Böylece klasik iş ve istihdam kavramları üzerine kurulu sosyal güvenlik sistemleri, işlevsiz ve yetersiz konuma düşmektedir.

Platform alışanları, genellikle riskleri kendilerine ait olmak üzere kendi hesabına, düşük ücretlerle ve sosyal korumadan yoksun biçimde çalışan bağımsız yüklenicilerden oluşmaktadır (Schmidt, 2017: 2). İçinde buldukları ekonomik faaliyetin küresel dzlemliler yapısı, platformda kayıtlı çalışma süresine bağlı olarak geçici istihdama tabi olmaları, bu tür platformlarda çalışanların ulusal mevzuata ve sosyal korumaya erişmelerini engellemektedir (European Commission, 2021a: 2).

"Emeğin sosyal maliyetini bertaraf eden" (Schmidt, 2017: 25) platformlar, riskleri kendilerine ait olan, düşük ücret ve güvencesiz çalışan bağımsız yüklenicilerin oluşturduğu emek piyasası üzerine kurulu olduklarından platform sağlayıcıları ya da nihai tüketiciler, çalışanın hiçbir sorumlğunu stlenmezler. Ulusal mevzuat kapsamındaki işçi yararına korumalar, sağlık ve güvenlik düzenlemeleri, işin kalitesi, sosyal güvenlik primleri gibi sorumluluklar genellikle bağımsız çalışan olarak kabul edilen yüklenicilerin üzerindedir. Böylece, platform ya da platform müşterileri, küresel düzlemde emeğe kolaylıkla erişebilirken, emeği sunan bağımsız yükleniciler olarak platform çalışanları, yasal düzenlemeler ve sosyal korumadan yoksun biçimde, güvencesiz çalışma koşullarına terk edilmektedir (Schmidt, 2017: 2, 13).

¹⁶ AB, "işveren" olarak platform sağlayıcılarını kabul etme eğilimindedir (European Commission, 2021a: 4).

ILO tarafından yapılan tespitlere göre dijital ekonomik platformlarda çalışanların çoğu sosyal koruma kapsamında değildir (ILO, 2021: 249). Gerek web tabanlı gerekse konum tabanlı platformlarda çalışanların sadece bir kısmı sosyal koruma kapsamında bulunmaktadır. Daha çok hastalık sigortasına erişim söz konusu olabilmektedir. Diğer sigorta alanlarına erişim daha sınırlıdır (ILO, 2021: 174, 176).

Uluslararası alışma Örgütü verilerinden (ILO, 2021: 174, 176) derlenen *Tablo 2* verileri, web tabanlı platformlar ile taksi ve teslimata ilişkin konum tabanlı platformlarda çalışanların sosyal koruma kapsamındaki genel görünümünü sergilemektedir. *Tablo 2* verileri, özel sigorta¹⁷ ve sosyal koruma programlarını birlikte içermektedir. Bununla birlikte *Tablo 2*'de yer alan veriler, kişilerin platformda yaptıkları çalışmaya bağlı sosyal koruma kapsamını göstermemektedir. Başka bir ifadeyle kişilerin ana işleri (platform üzerinde yapılan çalışmanın ek iş olarak yapılması halinde) ya da eşleri üzerinden sosyal koruma kapsamını da içermektedir (ILO, 2021: 174, Dipnot “4”).

Tablo 2. Sosyal Koruma Türlerine Göre Platformlarda alışanların Sosyal Koruma Kapsamı (%)

Platform Türü	Sağlık	İş Kazası	İşsizlik	Sakatlık	Emeklilik	
Web Tabanlı	41	15	12	12	20	
Konum Tabanlı	Taksi	51	27	5	4	18
	Teslimat	53	31	7	6	17

Kaynak: (ILO, 2021: 174,176)'de kayıtlı “Table 4.5” ve “Table 4.6” verilerden derlenmiştir.

Kamu ve özel sigorta dahil, ana işleri ya da eşleri üzerinden erişilebilen genel sosyal koruma kapsamını gösteren *Tablo 2* verilerine göre platform çalışanlarının sadece yarısı herhangi bir sağlık hizmeti kapsamındadır. Bu kapsam, kamu ve özel dahil ana iş ya da eşler üzerinden sağlanan korumayı da kapsadığından, sadece platform çalışması üzerinden erişilebilen kamu sosyal koruma kapsamının daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, sağlık hizmeti dışındaki diğer sosyal koruma alanlarında çok daha düşüktür (ILO, 2021: 174, 176).

Teslimat platformlarına ilişkin olarak, Türkiye’de teslimat platformları üzerinde çalışan kuryelerin en % 25’inin sigortasız olduğu, kuryelerin herhangi bir kaza yapmaları halinde, işletmeler tarafından kendilerine; “*sakin burada çalıştığını söyleme*” yönünde telkin yapıldığı, böylece olası herhangi bir kazanın iş kazası sayılmasının engellendiği anlaşılmaktadır (Motosikletli Kuryeler Derneği, 2021). Bu durum, kuryelerin en az ¼’ünün sosyal koruma kapsamı dışında olduğunu göstermektedir. Öte yandan bu durum, sadece iş kazası sigortasına özelinde değerlendirildiğinde; gerçekte iş kazası olan bir olayın, kayıtlara doğru şekilde işlenmesini engelleyerek, çalışanların iş

¹⁷ Bazı platform çalışanları, çalıştıkları şirketten destek alamadıkları ya da kamu sosyal koruma programları kapsamında yeterli korumaya erişemediklerinde özel sigorta yaptırmaktadır (ILO, 2021: 176).

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

kazası sigortası kapsamında sağlanan yasal sosyal koruma hak ve yardımlarına erişimini kısıtlandığı da ayrı bir sorunsal olarak belirlemektedir.

Sosyal koruma, özü itibariyle klasik istihdam biçimi üzerine kuruludur. Erdut'un (2021: 52) ifade şekliyle; *“Sosyal güvenlik [Sosyal koruma] sistemleri, istikrarlı ve belirsiz süreli tipik iş ilişkisine göre tasarlanmıştır.”* Klasik istihdamın giderek muğlaklaşarak, yerine yeni tip istihdam biçiminin konulmaya başlaması, geleneksel sosyal koruma sistemlerini, klasik çalışma ve iş hukuku karşısında yetersiz ve işlevsiz duruma düşürmektedir. Böylece geleneksel sosyal korumaya ilişkin ilke, kural, usul ve kurumlar tartışmaya açık hale gelmektedir. Dolayısıyla, dijital ekonomik platformlarda gerçekleşen eğreti ve esnek çalışma biçimleri, sadece çalışma ve iş hukuku kapsamındaki klasik kavram ve korumaları değil, bunun yanı sıra sosyal koruma açısından birçok riski de beraberinde taşımaktadır. Başka bir anlatımla, klasik istihdam biçimleri üzerine kurulu geleneksel sosyal güvenlik sistemleri, dijital platformlar üzerinde gerçekleşen eğreti ve esnek istihdam biçimleri karşısında işlevsiz ve yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte, sosyal koruma sistemleri dışında kalan bu tür yeni emek sunum biçimleri, prim geliri üzerine kurulu geleneksel sosyal güvenlik sistemlerinin aktüeryal dengelerinin bozulmasına yol açmakta ve böylece sistemin mali yönden sürdürülebilirliğini de güçleştirmektedir (Erdut, 2021: 52-53; Ünal ve Temiz, 2022: 182).

Platform ekonomisi içinde çalışanların sosyal korumaya erişimi bakımından asıl sorun, platformlarda çalışanların “işçi” veya “çalışan” olarak değil, genellikle *“kendi hesabına çalışan”* ya da *“serbest meslek sahibi”* olarak kabul edilmelerinden kaynaklanmaktadır. Platform ekonomisinin ve dolayısıyla da platform çalışmasının genişlemesi, istihdam alanında giderek derinleşen bu durumun önemli bir sorunsal alan olarak kabulünü de belirginleştirmiştir (European Parliament, 2017: 54; Erdut, 2021: 52). AB'de aktif olan her 10 platformdan 9'unda çalışanların “serbest meslek sahibi” olarak sınıflandırdığı anlaşılmaktadır (European Commission, 2021a: 2). Bu, neredeyse tüm emek platformları için geçerli olan bir durumdur.

Dijital emek platformlarda çalışanların “bağımsız yüklenici” / “serbest meslek sahibi” olarak yanlış ya da sahte biçimde sınıflandırılmaları, burada çalışanların sosyal güvenlik katkılarının da kendi omuzlarına yüklenmesiyle sonuçlanmaktadır (Schmidt, 2017: 23).

Platform ekonomilerinde çalışanların yanlış ya da sahte statüde sınıflandırılması; bir yandan işverenler (platform sunucusu ve emek talebinde bulunan) yönünden vergi ve sosyal güvenlik yükümlülüklerin dışlanabilmesine, diğer yandan da platform çalışanlarının emeklilik, hastalık, işsizlik gibi sosyal koruma kapsamındaki haklara erişiminin engellenmesine yol açmaktadır. Platformdaki işlerin genellikle görev bazlı (kısa süre içinde yapılabilecek herhangi bir işin kendisine verilmesiyle

başlayan ve işin yapılması/tamamlanmasıyla sonlanan) ve geçici olması; platform çalışanlarının, görevin kendilerine verilmesini bekledikleri süreçte boşa geçen süre içinde herhangi bir ödemeye ulaşabilme imkanını da ortadan kaldırmaktadır. Bununla birlikte, tam süreli ve standart iş ilişkisinden uzak çalışma biçimi nedeniyle işletmeler, diledikleri zamanda ve ihtiyaç duyulan kalitede küresel düzlemde emeğe kolaylıkla ulaşabilmekte, kendilerine tanımlanan görevin sona ermesiyle de iş ilişkileri kolaylıkla sonlanabilmektedir (Kaya, 2021: 24). Küresel düzlemde ekonomik faaliyette bulunan dijital platformlarda gerçekleşen bu durum, platform çalışanlarının, iş ve çalışma yaşamına dair her türlü yasal hak ve korumaya ulaşımını engellemektedir. Böylece platform çalışanları, her türlü ekonomik ve sosyal riskleri kendileri üstlenerek, platformların ekonomik faaliyetinin genişlemesine, çeşitlenmesine ve sermaye birikimine bilinçsiz ya da gönülsüz de olsa destek olmaktadır.

Özü itibariyle tüm ekonomik faaliyetlerinde olduğu gibi dijital ekonomik platformlar da emek kullanımı üzerine kuruludur. Dijital platformlar aracılığıyla doğrudan veya dolaylı dışsal emeğin kullanılması; işveren/sermaye yönünden; *i)*- küresel düzlemde ucuz ve rekabetçi emeğe kolay erişim, *ii)*- maliyet ve riskleri dışsallaştırabilme ve onlardan kaçınabilme, *iii)*- ulusal düzlemli yasal yaptırımlardan kaçınabilme; işçi/emek yönünden ise *i)*- küresel düzlemde iş'e erişebilme fırsatının yanı sıra, *ii)*- risk ve maliyetleri üstlenme, *iii)*- ulusal düzlemli yasal korumalara erişememe, *iv)*- sosyal koruma sistemlerinden kısmen ya da tamamen yoksun kalma şeklinde genel sonuçlarla belirginleşmektedir. Bu durum ise küresel düzlemli hegemonik neoliberal ekonomi politikalarının asli hedefi olan emeğin bağdaşık yapıdan atomize ve ayrışık yapıya dönüşmesini, başka bir ifadeyle, emeğin sermayeye karşı olan mücadelesinin, emek piyasasının kendi içindeki mücadeleye evrilmesini kolaylaştırmakta ve hızlandırmaktadır.

5. SONUÇ

Dijital ekonomik platformların oluşumu ve gelişimi, klasik ekonomik yapılanma biçiminde geçerli olan standart ve tam süreli emeğe dayalı ekonomik faaliyet türünü, geçici ve dışsal emeğe dayalı ekonomik faaliyet türüne dönüştürmüştür. Günümüzün başat ekonomik faaliyet alanları olarak belirginleşen dijital ekonomik platformlar, Covid-19 pandemi sürecinde daha da görünür olmuştur.

Dijital ekonomik platformlar, çeşitli şekillerde belirlemekle birlikte, emek bakımından üç şekilde tasnife tabi tutulmaktadır: *i)* ürün satışı ya da kullanımına (kiralınması) dayalı platformlara, *ii)* doğrudan emek içeren web ve yerel hizmet sunumuna dayalı platformlar ve *iii)* diğer platformlar. Ürün satışına dayalı platformlardan gayri maddi ürün satışı, danışmanlık, aracılık gibi faaliyetler üzerine kurulu platformlar ile "diğer" adı altında tasnif edilen haber, bilgi, reklam, sosyal medya, eğlence gibi faaliyetler üzerine kurulu platformlar, dışsal emek kullanımına dayalı değildir. Ancak

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

maddi ürün satışına dayalı platformlar ile web ve yerel hizmete dayalı platformlar doğrudan ya da dolaylı olarak dışsal emek kullanırlar.

Dışsal emek; ürün ya da hizmet sunumunun tamamlanması için gereksinim duyulan emeğin platform sağlayıcı tarafından doğrudan istihdam edilmesi yerine, platformla doğrudan bağlantılı olmayan, geçici ve genellikle parça başı ücret karşılığı sunulan emek olarak tanımlanabilir. Dışsallık; bir yandan emeğin organik olarak platformdan ayrışıklığını belirtirken, diğer yandan da sunulan emeğin maliyet, risk, sorumluluk gibi unsurlarının platform dışına taşınmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda, web tabanlı çalışmayı içeren platformlar ile konum tabanlı platformlar doğrudan, maddi ürün satışına dayalı platformlar ise dolaylı dışsal emek kullanımına dayalı platformlar olarak belirginleşmektedir.

Emek kullanımını içermeleri nedeniyle “dijital emek platformları” olarak da tanımlanabilecek dijital platformlar, küresel düzlemde geçici ve ucuz emeğe kolay ve hızlı şekilde ulaşabilmektedir. Görev bazlı çalışmayı içeren bu tür platformlar, küresel düzlemde ihtiyaç duyulan emeği, görev süresince geçici olarak istihdam etmekte, görevin tamamlanmasının ardından istihdam ilişkisi ya sonlanmakta ya da pasife alınmaktadır.

Dijital ekonomik platformların küresel düzlemlü üçlü mimari yapısı, bir yandan geleneksel çalışma ve iş hukuku kapsamındaki işçi, işveren, iş sözleşmesi gibi klasik kavramları muğlaklaştırırken, diğer yandan da küresel ekonomik faaliyete rağmen ulusal mevzuata bağlılığı sürdürebilme şeklinde paradoksal bir süreci içermektedir. Bu durum ise bir yandan üçlü mimarideki platform sağlayıcısı ile emeği talep eden tarafın, ulusal düzlemlü yasal düzenlemeler, ekonomik kayıt ve yükümlölüklerden kaçınmasına yol açarken, diğer yandan da emek sunumunu gerçekteşiren çalışanların yasal düzenlemeler ve sosyal korumaya erişimini engellemektedir.

Dijital ekonomik platformların tanımı, kapsamı ile bu tür platformlar aracılığıyla emek sunumu gerçekteşiren çalışanların statüleri hakkında uluslararası alanda tam bir uzlaşıdan bahsedilemez. Dijital emek platformlarında çalışanların hangi statüde değerlendirilmesi gerektiği ile bu tür platformlarda çalışanların gerek çalışma ve iş hukuku gerekse sosyal koruma alanları karşısındaki konumlarının yeniden değerlendirilmesi gerektiğine yönelik gereksinim giderek belirginleşmektedir. Ancak gerek ILO gerekse AB gibi ulusüstü oluşumlar bünyesinde giderek daha fazla çalışma ve tartışma belirginleşmektedir.

Yapılan kısmi çalışmalar; dijital emek platformlarında çalışanlarının yasal düzenlemeler ve sosyal korumaya erişiminin çok düşük seviyede gerçekteştiğini göstermiştir. Bu durum, platformların küresel düzlemde ve dijital ortamda oluşturdukları yeni iş organizasyonu biçiminin sonucudur.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

Platformların küresel düzlemde oluşturdukları ekonomik faaliyet üçgeni vasıtasıyla klasik iş ve çalışma kavramları muğlaklaşarak, küresel düzlem ile ulusal düzlem arasında bakışımsızlık yaratılmıştır. Böylece iş ve çalışma alanına ilişkin kavram ve konuların belirlenmesi, yasal düzenlemelerin uygulanması, denetlenmesi, yaptırıma tabi tutulması gibi emek lehine korumalar bertaraf edilmiştir.

Dışsal ve geçici emeğe dayalı dijital ekonomik platformların dijital ortam ve küresel düzlemlü üçlü mimarili yapılanma biçimi, küresel düzlemde emeğini sunan çalışanların, ulusal düzlemlü mevzuat ve sosyal korumaya erişimini engelleyen temel özelliktir. Platformların bu özelliği, platform içinde emeğini sunanların, istihdam statülerinin belirlenmesi ve tanımlanmasını zorlaştırmakta ve sunulan emek karşılığı yasal düzenlemeler ve sosyal korumaya erişimini engellemektedir.

Geleneksel sosyal koruma sistemleri, klasik iş ve çalışma ilişkileri ile istihdam biçimleri üzerine kuruludur. Dijital ekonomik platformların, klasik iş ve çalışma ilişkilerini değiştirmesi ve dönüştürmesi, geleneksel sosyal koruma sistemlerinin yetersiz ve işlevsiz kalmasıyla sonuçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Berg, J., Furrer, M., Harmon, E., Rani, U., Silberman M. (2020), Dijital İşgücü Platformları ve İstihdamın Geleceği: Çevrimiçi Dünyada İyi Çalışmaya Doğru (Çev. S. Dıraz), Ankara: Efil Yayınevi.
- Boldwin, R. (2021) Büyük Yakınsama, Bilgi Teknolojisi ve Yeni Küreselleşme (Çev. K. Akın), Ankara: Efil Yayınevi.
- Bossuyt, E. (2020) “Baskı Altındaki Platform Ekonomisi: Artan Demokratik Mülkiyet Çağırısı” (Çev. A. Ç. Köne), *Sosyal Ekonomi*, 27/01/2020, https://sosyalekonomi.org/baski-altindaki-platform-ekonomisi-artan-demokratik-mulkiyet-cagrisi/#_edn2, (28/12/2021).
- Bughin, J., Lund, S., Remes, J. (2016), “Ten New Work Orthodoxies for the Second Machine Age”, Global Talent Competitiveness Index-2017, Bruno Lanvin and Paul Evans (Ed.), INSEAD, Fontainebleau, France, <https://www.insead.edu/sites/default/files/assets/dept/globalindices/docs/GTCI-2017-report.pdf>, (28/01/2021).
- Bukht, R. and Heeks, R. (2018), “Defining, Conceptualising and Measuring the Digital Economy” Development Informatics Working Paper Series, Working Paper No: 68, Centre for

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

Development Informatics, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3431732, (27/12/2021).

Çiğdem, S. (2019), “Endüstri 4.0 ve Dijital Emek Platformlarının İnsana Yakışır İş Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 77, 157-199.

De Groen, W. P. and Maselli, I. (2016) “*The Impact of the Collaborative Economy on the Labour Market*”, Ceps Special Report, No: 138, European Union, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2790788, (19/01/2022).

De Stefano, V. (2016), “*The rise of the “just-in-time workforce”: On-demand work, crowdwork and labour protection in the “gigeconomy”*”, Conditions of Work and Employment Series No. 71, ILO, Geneva, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_443267.pdf, (07/02/2022).

Deloitte, “*What is digital economy?, Unicorns, transformation and the internet of things*”, Article, <https://www2.deloitte.com/mt/en/pages/technology/articles/mt-what-is-digital-economy.html>, (27/12/2021).

Drahokoupil, J. and Fabo B. (2016), “*The platform economy and the disruption of the employment relationship*”, European Trade Union Institute (ETUI) Policy Brief, European Economic, Employment and Social Policy, <https://www.etui.org/sites/default/files/Platform%20economy%20Drahokoupil%20Fabo%20Policy%20Brief%20PB%202016.05.pdf>, (19/01/2022).

Erdut, T. (2021), “Dijitalleşme ve İşgücü Piyasası”, *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, 19, 25-59.

Erdut, Z. (2004), “Liberal Ekonomi Politikaları ve Sosyal Politika”, *Çalışma ve Toplum*, 2 (2004/2), 11-37.

EU-OSHA (2021), “Regulating telework in a post-COVID-19 Europe”, *European Agency for Safety and Health at Work, European Union, Luxembourg*, <https://osha.europa.eu/en/publications/regulating-telework-post-covid-19-europe>, (19/12/2021).

Eurofound (2018a), “*Digital Age, Employment and working conditions of selected types of platform work*”, Research Report, Publications Office of the European Union, Luxembourg, https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef18001en.pdf, (19/01/2022).

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

Eurofound (2018b), “*Digital Age, Platform Work: Types and Implications for Work and Employment*”, Literature Review, Working Paper, <https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/wpef18004.pdf>, (01/02/2022).

European Commission (2021a), “*Proposal for a Directive Of the European Parliament And Of The Council on improving working conditions in platform work*”, COM (2021) 762 final, 2021/0414 (COD) Brussels.

European Commission (2021b), “*Commission proposals to improve the working conditions of people working through digital labour platforms*”, News, 09/12/2021, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=10120&furtherNews=yes>, (29/12/2021).

European Parliament (2017), *The Social Protection of Workers in the Platform Economy*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/614184/IPOL_STU\(2017\)614184_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/614184/IPOL_STU(2017)614184_EN.pdf), (01/02/2022).

Gacar, A. (2018), “Paylaşım Ekonomisi Üzerine Yapılan Uluslararası Yayınların Bibliyometrik Analizi”, *Dokuz Eylül University Faculty of Economics and Administrative Sciences, İzmir International Congress on Economics and Administrative Sciences İZCEAS*, K. Tüğen vd. (Ed.), Ankara: Detay Yayıncılık.

Görmüş, A. (2020), “Gig Ekonomisinde İstihdam ve Endüstri İlişkileri: İstihdam Statüsünden Kaynaklanan Zorluklar”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2, 227-244.

Gürdal, O. (2004), “Bilgi Ekonomisi ve/veya Yeni Ekonomi’nin Reddettikleri”, *Bilgi Dünyası Dergisi*, 5(1), 48-73.

ILO (2021), “World Employment and Social Outlook 2021: The role of digital labour platforms in transforming the world of work”, *ILO Flagship Report*, Geneva, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_771749.pdf, (06/01/2022).

ILO (2019), “Work for a brighter future”, *Global Commission On The Future On Work*, Geneva, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cabinet/documents/publication/wcms_662410.pdf, (06/01/2022).

ILO (2018), “Decent Work in the Platform Economy”, *Technical Paper submitted to the G7 Employment Working Group*, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---ddg_p/documents/publication/wcms_728139.pdf, (06/01/2022).

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

Kara, M. C. ve Öz, E. (2016), “Dijital Vergilendirmeye Küresel Bir Bakış”, *Vergi Dünyası Dergisi*, 424, 30-37.

Kaya, C. (2021), “Eski İş, Yeni Güvencesizlik: Dijital Emek Platformları”, *Sendika.Org e-dergi: Dijitalleşen Dünya, Değişmeyen Mücadele*, F. Başaran ve D. Saraçoğlu (Ed.), <https://dergi.sendika.org/wp-content/uploads/2021/07/dijital-son2.pdf>, (15/01/2022).

Kenney, M. and Zysman, J. (2016), “The Rise of the Platform Economy”, *Issues in Science and Technology*, Vol.: XXXII, No: 3, <https://issues.org/rise-platform-economy-big-data-work/>, (29/12/2021).

Kılıç, C. (2019), “Dijitalleşmenin İşgücü Piyasasına Etkileri”, *Kamu-İş Dergisi*, 4, 15-19.

Kıracı, H. ve Kayabaşı, A. (2017), “Yeni Nesil Bir Ekonomik Sistemin Ülkemizdeki Potansiyeli: Paylaşım Ekonomisindeki İş Modeli Örneklerinin İrdelenmesi”, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 4, 75-90.

Koçak, Y. ve Ulema, Ş. (2020), “Paylaşım Ekonomisinde Yasal Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Airbnb Örneği”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4, 3021-30385.

Mastar Özcan, P. (2016), “Dijital Ekonominin Vergilendirilmesinde Karşılaşılan Sorunlar: BEPS 1 No’lu Eylem Planı Kapsamında Bir Değerlendirme”, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2, 73-82.

Motosikletli Kuryeler Derneği, “Motosikletli kuryelerin yüzde 25’i sigortasız”, 05/06/2021, <https://motkurder.org.tr/bizden-haberler/motosikletli-kuryelerin-yuzde-25i-sigortasiz/>, (05/02/2022).

OECD, (2019), “An Introduction to Online Platforms and Their Role in the Digital Transformation,” OECD, Paris, https://read.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/an-introduction-to-online-platforms-and-their-role-in-the-digital-transformation_53e5f593-en, (07/01/2022).

Schmidt, F. A. (2017), “Digital Labour Markets in the Platform Economy, Mapping the Political Challenges of Crowd Work and Gig Work”, A Project by The Friedrich-Ebert-Stiftung 2015 – 2017, <https://library.fes.de/pdf-files/wiso/13164.pdf>, (28/12/2021).

Ünal, Ö. ve Temiz, H. E. (2022), “Gig Ekonomisi Bağlamında İş İlişkinin Değişen Yüzü: Uber Örneği”, *Çalışma ve Toplum*, 72 (2022/1), 167-206.

Value.Today, “World Top Companies”, <https://www.value.today/>, (27/12/2021).

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1367133

BANÜSAD, 2023; 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 9-44

World Economic Forum, “*The Future of Jobs, Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution*”, Global Challenge Insight Report, https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf, (28/12/2021).

Yargı Kararları, *Çalışma ve Toplum*, 72 (2022/1), <https://www.calismatoplum.org/yargitay-kararlari-arsivi/1194>, (05/02/2022).

Yıldız, G. B. (2021), “Dijital Emek Platformları Üzerinde Çalışanların Hukuki Statülerinin Belirlenmesi”, *Sicil*, 46 (2021/II), 28-41.

Yüce, M. ve Akbulut, N. (2018), “BEPS Eylemi Kapsamında Dijital Ekonominin Vergilendirilmesine İlişkin Alınan Önlemler”, *Akademik Bakış Dergisi*, 68, 105-123.